

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед члал хуьх!

1920 – йисалай акъатзава

N 10 (10967) хемис 11 – март, 2021 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Хкаж хьунин себебар чирзава

9-мартдиз Дагъустан Республикадин Гьукматдин Председателдин заместителдин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Абдулмуслим Абдулмуслимован регъбервилек кваз кьиле феи советнидал республикадин суьрсетдин базарра арадал атанвай гьалар ва къиметар пайгардик кутунин къайдаяр веревирдна. И мярекатда РД-дин ветеринариядин комитетдин, Россельхознадзордин Дагъустандин управленидин, УФАС-дин, хейлин районрин ва шегъеррин администрациярин къилери иштиракна.

Вице-премьерди малумат гайивал, республикадин базарра алай вахтунда яшайишдин метлеб авай суьрсетдин товаррин къиметар сад хьтин дурумлу гьалда ава. Гьа са вахтунда эхиримжи къвед-пуд гьафтада лапагдин якун къиметар хкаж хьана. Са килограмм 330 манатдай тиртла, гила 420-440 манатдай маса гузва.

РД-дин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин министр Баттал Батталова гьавурда турвал, якун къиметар хкаж хьунихь са шумуд себеб ава. Хьуьтлуьн варцара производствонин къадар тймил хьун, къишлахрал къуьд акъудунихь галаз алакьалу татугайвилер, гьакни емдин, алафрин къиметар хкаж хьун.

“Республикада якун къиметар хкажунин вилик пад къун патал чна Россиядин хуьруьн майишатдин министерстводихь галаз санал са жерге серенжемар къабулзава, - лагьана Б. Батталова. - ИкI, хуьруьн майишат вилик тухунин ва хуьруьн майишатдин суьрсет, хаммал маса гузвай базарра кваллах къайдадик кутунин госпрограммадин сергьятра аваз региондин майданра як гьалунай, маса гунай акъатза-

вай харжийрин са пай эвез хьувун патал субсидияр гудай региондин къайдаяр арадал гьана кутягъзава.

Идахь галаз сад хьиз, кье чна мад са кваллах авуна кланзава: виликдай хьиз, республикадай экъечзавай чкайрал махсус постар эцигун лазим я. ТахьайтIа, республикадай маса патарихь гзаф як акъатзава”.

Мярекатдал малумарайвал, РД-дин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин министерстводи РД-дин промышленностдин алишверихь министрстводихь галаз санал шейэр маса гузвай чехи компаниярин, фирмайрин, акционервилер обществойрин векилрихь галаз гуьруьш киле тухвана ва яшайишдин метлеб авай шейэрин къиметар хкаж хьунин вилик пад къуникай веревирдер авуна, арада масад авачиз, гьа продукция гьасилзавай ксаривай маса къачун теклифна. Ида къиметар хкаж хьуниз таьсирда.

Хуьруьн майишатдин продукциядин ярмаркаяр киле тухун къиметар къайдадик хьунин рекъерикай сад тирди фикирда къуналди, республикада абур мукьвал-мукьвал тухунин, алишверихь чкаяр пулсуз вугунин кваллах тешкилнава.

Абдулмуслим Абдулмуслимова шейэрин къиметар хкажуниз рехь тагун лазим тирди къейдна, муниципалитетрин администрациярин векилриз хуьруьн майишатдин продукция гьасилзавайбурухь ва арачийрихь галаз кваллах тухуниз эвер гана.

Россельхознадзордин Дагъустанда авай управленидиз республикадиз гьизвай ва инай тухузвай малдарвилер продукциял ветеринариядин ва фитосанитариядин жигьетдай кьели гуьзчивал тухун теклифна.

* * *
Малдарвилерин четин месэлайриз талукь совещанидал Дагъустандин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин министр Баттал Батталова и хилез кумек гунин серенжемрикай хабар гана.

Адан гафаралди, эхиримжи йисара Дагъустандин кеферпата авай куьчери малдарвилерин чилерал муракаб гьалар арадал атана. Ина, гьавадин шартIар себеб яз, члурара недайди саки авачиз амукьна.

“Кьурагъвилерикди ва алатай йисан октябрдиз хьайи къати гарарикди 200 гектардилай гзаф чилерал къум акъалтун себеб яз, Кочубейдин зонада гьалар иллаки четинбур хьана”, - къейдна министрди.

Баттал Батталова мадни алава хьувурвал, и кар гьакI малдаррин чпин гьерекатрихь галазника алакьалу я: “Юкъван гьисабдалди къачурла, и чилерал къабулиз жедай къадардилай 4 сеферда артух лапагар хуьзвай, нетижада и карди члурар михьиз яван хьунал гьана. Ибур вири къилди къачур малдаррин нефсинин пехьивилихь галаз алакьалу я, абуру пакагьан йикъакай фикрзавач, гьиле-гьил амаз хийир къачуз кланзава”.

Ада гьакни къейд авурвал, 2021-йисуз хипехъанвилерин хилен цийи рекъиз кумек гун патал 210 миллион манат чара авунва.

Министрдин заместитель Эмин Шайх-гьасанова алава хьувурвал, и такьатар хуьруьн майишатдин суьрсет гьасилзавай ва гьайванрин як гьалун патал вахузвайбуруз субсидиярин кумек гун патал харжда. Гьа са вахтунда и карда сад-садахь галаз алакьалу къайда арадал гьун фикирда ава, адан эхиримжи кам яз, суьрсет алишверихьдин сетрив агакьарда.

Нумрадай кьела:

ЖЕМИЯТ

Пад хкатай чанахар...

Монополистар кесиб жезвач. Абуру чеб патал хийир гьидай маса рекъер жагъурзава. Чпин лутувал бизнесдиз (пулдиз) элкъуьрзава. Вични, кесибар мадни кесибвиле тваз, гумай эхиримжи мални къахкъудиз... Капиталдин къайда гьам я лугъузава. Бес и капитал вилкрай авайди туширни?

► 3

ЧІАЛ

Лезги члалан кхьинар

Гьелбетда, “къве таханбур” лугъузвай гьарфар арадал хкунин фикирдал алайбур тамамвилелди батлурардай ихтияр садазни авач. Месела, чна гьа гьарфар кардик кухтунвайдай къан. Гила чна и дегишвили чи члалаз гьихьтин хийир гудатIа, гьа месэла веревирд ийин.

► 4

ОБРАЗОВАНИЕ

Кьенкьвечи тежрибадал бинеламиш хьана...

Ктабдин къиметлувилерикай сад ам я хьч, авторди, алатай ва алай девирар фикирда къуна, абурун садвилерикайни тафаватлувилерикай, мумкинвилерикайни истемешунрикай суьгьбетзава. И карди девиррин чирвилер гунин шегъеряр къушаба эцигдай, цийи девирда цийи технологияр кардик кутадай жуьреяр ишлемишдай тежьерар ачухарзава.

► 6

САГЪЛАМВАЛ

“Ихтибарвал” - гьар садан кьайгьуда

Чи визитный карточка иниз къвезвай гьар садав къетленвилелди эгечлун, чаз авунвай ихтибарвал квадар тавун я. “Доверие” тIвар гун дуьшуьшдин кар туш. Иниз гьахъзавай чкадални алай аямдин духтур ва камаллу кас Г.Аланскийдин “Искусство врача становится сильнее, если ему верит больной” гафар кхьенва.

► 9

ЭДЕБИЯТ

Писателдин гьикаятдин члал

Вичин яратмишунра авторди кьериз-кьериз чал гьалтзавай, куьгьне хьанвай, къадим заманайрин члалан, нугьатдин гафар (лексика) виклегдаказ ишлемишзава. Адалай гьейри, Ф.Нагъиеван яратмишунра чал сесерин (фонетикадин) жигьетдайни цийи манада кардик кутунвай куьгьне гафар гьалтзава.

► 11

ХАБАРАП

Цийи имам хьяна

Мискиндин жематди цийи имамдик еке умудар кутунва ва Аллагьдин дин хуьнихь галаз алакьалу яз ийизвай кваллах ада чешнелудаказ киле тухудайдан члалахь я. Жейгьун Агьмедова вилик йисара лезги миллетдин векилар гьаждал финин кардик вичин лайихлу пайни кутуна.

► 15

Мубаракрай!

И йикъара чав Москвада шад хабар агакна: 26-28-февралдиз меркезда кардик квай улькведин хайи чаларин муаллимрин ассоциацияди са жерге маса тешдилатрин куьмекдалди дидед чалан Международный йикъаз талукъарнавай форум кыле тухвана.

Мярекатда иштираккай Сулейман-Стальский райондин Герейханован хуьрун Р. Османован тварунигъ галай юкван мектебдин дидед чалан муаллим Шамсудин Магъамдарова Урусатдин Общественный палатада кыле феи семи-

нарда ва "элкъвей столда" "Потенциал культуры в популяризации родного языка", "По реализации концепции преподавания родных языков народов РФ" темайрай докладар авуна.

Форумдал модератордин везифаярни чи ватангълидин хиве тунвай. Яргъал йисара хайи чалан жигъетдай таблигъат тухузвай, ам хуьник лайихлу пай кутазвай, датлана лезги чалаз талукъ мярекатра иштираккавай Шамсудин Магъамдаров сертификатдиз ва "За вклад в сохранение и развитие родного, в том числе русского, языка" медалдиз лайихлу хъана. Им ада галатун тийижиз члугъазвай зегъметдиз ганвай чехи кымет я.

"Лезги газетдин" редакциядин коллективди Шамсудин муаллимдиз и чехи агалкун мубаракзава.

Шамсудин Магъамдаров Вироссиядин "Милли чалан хъсан муаллим - 2013" конкурсдин гъалибчи, РД-дин лайихлу муаллим, РФ-дин умуми образованидин гъурметлу работник, РД-дин образованидин отличник я. Адакай гегенш макъала газетдин къведай нумрада чагда.

* * *

"Лезги газетдин" амадаг, дидед чалал акъатзавай газет гъеле школадин чехи классриз физвай йисарилар келзавай Жамбулат Гъасановахъ зегъметда гъамшавиниз тир агалкунар жезва. Адан крариз лайихлу кыметни гузва. Мукъавра Жамбулат Зиямудиновичаз "Дагъустан Республикадин лайихлу экономист" лагъай гъурметдин твар ганва. Чна чи амадагдиз рикин сидкъидай мубаракзава ва адахъ еке агалкунар хъана кланзава.

начальникдин заместитель. 2016-йисалай Жамбулат Зиямудинович и инспекциядин регъбер я.

Вири и йисара Ж. Гъасанов кыле авай коллектив кваллахдин нетижайрай республикада квенквечи чкайрал ала. Жамбулат Гъасановаз гъаф къадар гъурметдин грамотаяр ва РФ-дин налогрин органра къазанмишнавай лайихлувилай министрстводин медал ганва. Къуй адахъ ва коллективдихъ мадни еке агалкунар хуьрай!

Виридалайни ужуз я

Дагъустандин хуьрун майишатдин ва недай суьрсетдин министрстводи хабар гузвайвал, Россиядин амай регионригъ гекъагъайла, республикада фан кыметар виридалайни агъузбур я. Фан суьрсетдин кыметар пайгардик хуьнин карда асул роль и хилез госуларстводин патай куьмек гуни къугъавава.

РД-дин хуьрун майишатдин ва недай суьрсетдин министрдин заместитель Эмин Шайхгъасанова къейд авурвал, Дагъустанда гъар йисуз 250 агъзур тонн фу чразва. Гъа са вахтунда адан юкван кымет 30 манатдилар гъаф я.

Гъакни ада къейд авурвал, регионра фу чурунин хилериз субсидийрин куьмек гун патал федеральный бюджетдай такъатар чара авунва. Идалайни гъейри, республика госуларстводин патай куьмек гузвай регионрин жергеда ава.

Къейд ийин, алатай йисан эхирра Россиядин гъукуматди регионрин гъур регъведай ва фу чрадай пешекарриз куьмек

патал 4,7 миллиард манат чара авуна. И такъатрикай Дагъустандал тахминан 80 миллион манат гъалтна.

Къейдзавайвал, фу чрадай карханайриз арадал гъанвай гъар 1 тонн фай 2 агъзур манат рекъе твазва, гъур регъвезвайбуруз техилдин алай вахтунин кыметдин ва эхиримжи йисарин юкван кыметдин арада авай тафаватдин са пай эвез хъийизва.

Коронавирус: эхиримжи рекъемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 10-мартдиз Дагъустанда коронавирус акатайбурун къадар 30 185-дав агакнавай. Эхиримжи юкъуз коронавирус акатай 38 кас дубъдал акъудна.

Гъа са вахтунда духтуррилай начагъ хъайи 27 934 кас (эхиримжи юкъуз - 40) сагъар хъийиз алакнава. Санлай къачурла, республикада 1 534 864 кас ахтармишнава. 1150 кас, амайбурукай чара авуна (изоляция), квалера ава. Дагъустанда коронавирусдик 1361 (эхиримжи юкъуз къейибур авач) кас къена.

Хъсан инсанни я, пешекарни

Хазран КЪАСУМОВ

И йикъара Сулейман-Стальский райондин кыл Нариман Абдулмуталибова райадминистрациядин умуми отделдин кылин пешекар Тевриз Вердихановадив яргъал йисарин намуслу зегъметдай ва 60 йис тамам хъунигъ галаз алакъалу яз Гъурметдин грамота вахкана.

"Тевриз Девришевнади райондин администрацияда кваллахиз 38 йис я. И йисара ада вич гъар са хилей дерин чирвилер авай, хиве авай везифайрив жавабдарвал гъисс авуналди эгечдай пешекар, ачух ва михъи рикл авай инсан яз къалуна. Адан кваллахидилай чун гъаф рази я", - лагъана Н. Абдулмуталибова грамота вахкудайла.

Тевриз Вердиханова 1961-йисуз Къасумхуьрел Ватандин Чехи дяведин иштиракчи, ичинви Девриш ва Перихалум Насрулаеврин хизанда дидедиз хъана.

1979-йисуз Цийихуьруьн юкван школа хъсан кыметар аваз акъалтларай Тевриза, Дербент шегъерда 6 вацран курсара келуналди, машинисткавилин пешекарвал къачуна.

2011-йисан 1-мартдилар инихъ Тевриз

Девришевнади райондин администрацияда умуми отделдин кылин пешекар яз кваллахзава, хиве авай жавабдар везифаяр узъягъдаказ кылиз акъудзава.

Лагъана кланда, райадминистрацияда тамамарзавай гъар са кваллах жавабдарди, хъсан чирвилер хъун истемиззавайди я. И кар аннамишуналди, кваллахдивай къерех тахъана, Т. Вердихановади Дагъустандин политехнический колледж (2000-йисуз) клелна акъалтларна.

Чпин хизанар, кваллогъ хъанвай Тевриз Вердихановадин веледар тир Заира Ставрополь шегъерда, Абдурашид ва Таисия Норильск шегъерда яшамиз жезва, абуру жуьреба-жуьре пешейрин иесияр яз кваллахзава.

Вахтундилай вилик физ жеда

2021-йисуз гъаф аялар авай, 4 аял тербияламышзавай дидейриз 56 йисан яшда аваз вахтундилай вилик пенсиядиз фидай ихтияр ава. Гъа са вахтунда дишегълиляр патал пенсиядиз фидай яш 56,5 йис я. Идан гъакъиндай РД-да авай ОПФ-дин пресс-къуллугъди хабар гузва.

Рикел хкин хъи, 5 ва адалай гъаф аялар хайи дишегълиляриз 50 йис хъайила пенсиядиз фидай ихтияр ава. 3 аял авай дидейривай 2023-йисалай 57 йис хъайила пенсиядиз физ жеда. Им 1966-йисуз дидедиз хъайи дишегълиляриз талукъ я.

Вахтундилай вилик страховоной пенсия къачуз кланзавай гъаф аялар авай дидейр патал кылин шартл аялар 8 йис жедалди тербияламышун ва абурухъ - дидейрихъ 15 йисалай тимиш тушиз страховоной стаж хъун, 2021-йисуз 21-далай тимиш тушиз кылди садаз талукъ тир къадардин хъуси пенсиядин коэффициент (ИПК) хъун лазим я. (ИПК-дин къадар 2025-йисалди яваш-яваш 50-дал къван хкаж жеда).

Рикел хкин хъи, са йисни зур жедалди аялрихъ гелкъвей вахтар диде-буба-

дикай садаз страховоной стаж яз гъисабда, эгер икван чавалди абурукай сада кваллахнаваз хъайитла (вири аялрихъ гелкъуьнай 6 йисалай гъаф тушиз стаж). Идалайни гъейри, страховонойдинбур тушир вахтар лугъузвайбурулай пенсиядин коэффициентар эцигда (йисни зур сифте аялдихъ гелкъуьнай, 2 йисни 7 варз къвед лагъай аялдихъ гелкъуьнай, 5 йисни 4 варз пуд лагъай аялдихъ гелкъуьнай ва 8 йисни са варз къуд лагъай аялдихъ гелкъуьнай).

Вахтундилай вилик пенсиядиз эгечдай ихтияр тайинардайла, дидевилин ихтиярриказ магъарнавай ва я аял хвавиллиз ва рушвиллиз къабулун амал аламачирди яз малумарнавай дишегълиляриз талукъ жедач.

Фикир желб ийин хъи, Махачкъаладин 3-4 аял авай дидейривай исятда РД-дин Пенсионный фондунин клиентвилин къуллугъдиз аялар авайвилин, зегъметдин стаждин, клелунин ва зегъметдин гъакъиндай гъакъиндай вичин пенсиядин ихтиярар чирун патал документар вугайитла жеда. РД-дин Пенсионный фондуни, чарасузувал аваз хъайитла, документар квалтлун патал куьмек гуда.

Рапар язава

Мегарамдхуьруьн райондин администрациядин пресс-къуллугъди хабар гузвайвал, районда коронавироздиз акси рапар ягъиз кланзавайбурун къадар къвердавай гъаф жезва.

Къейд ийин хъи, раб ашкъи авай гъар са касдивай пулсуздаказ ягъиз жеда. Агъалияр Мегарамдхуьруьн райондин кылин духтурханада ахъайнавай рапар ядай махсус пунктуна къабулзава.

Лагъана кланда, эхиримжи пуд гъафтедин къене муниципалитетда коронавироздиз акси рапар янавайбурун къадар 140-дав агакнава.

Республикадин здравоохраненидин министрстводи 10-мартдиз райжнавай делилралди, Дагъустанда, санлай къачурла, 17231 касди коронавироздиз акси рапар янава.

Газ атлуда

Республикадин са жерге СМИ-ри хабар гузвайвал, Дагъустанда, газ ишлемишунай пул тагуз, еке буржар хъанвайбурун къадар гъаф я. Алай йисан апрелдин вацран юкварилар гатлунна, ахъинбур газдикай магърум жеда.

"Газпром газораспределение Дагестан" компаниядин крар идара ийидай директор Ризван Гъазимегъамедован гафаларди, хъутлуьн вахтунда агъалияр чими-

виликай магърум тахъун патал буржар алайбурун газ атлунин жигъетдай кваллах кыле тухузвач.

"Гъафбур счечикрин рекъемрин бинедаллаз газ ишлемишунай пул гузвач. Нетихада еке буржар арадал къевезва. 15-апрелдилар и месэладив къетлидаказ эгечда: еке буржар алайбурун газ атлуда. И дуьшуьшда анжак са жувакай бейкеф хъун дуьз я, гъикл лагъайитла, ишлемишунавай газдин пул гун къанундалди тести-къарнавай кар я, маса рехъ авач", - алава хъувуна Р. Гъазимегъамедова.

Веревирдер Пад хкатай чанахар...

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

Тух каци кьифер къадач лугъуда. Тух кицини квалер хуьдач, ксуда, вичиз къулай чка жагъурна...

Гзаф къулайвилер жагъай Агъакишидин ламра (Хуьруьг Тагъиран гъа твар алай сатирадин игит) вичин иесидиз яб

хганач, зиянар клани къван арадал гъана. Эхирни ламран хам далдамдал феной...

Вучиз зи рикел ихтин мисалар, тешпи-гъар атанвайди ятла?.. Тухвал гъакъван чпуру гьал, завал я жал?.. Тух инсан гишиндаз гъакъван хаталу жезвани?..

Уьмуьрдай аквазвал, дугъриданни, шивцел алайда яхдиз физвайдаз саламни гудач. Машидин рулдихъ галайда рекъай физвай танишдазни, гьикл хъана са сигнал яна, вич чирда. Пара вахтара яхдиз физвайдаз вичин агъвал къалурун паталди ругни, ядни, къарни яна элзса...

Девлетлу хъайивалди, бязи къунширини чпин арайра къакъан паруяр хажиз аквада. Гъакъван хатурлу стхари, сад девлетлу, къуватлу хъайивалди, къайи жезвай, гъатта душманриз элкъвезвай дуьшуьшар тлимил яни?

Вуч завал ятла и тухвал?.. А.С.Пушкинан "Балугъдикийни балугъчидикай махуна" нефсинал пехи къариди, вичин агъвал (тухвал) хъсан жердавай къужадивайни балугъдивай ийизвай истемешунрин тум-къил амуькзавач. Эхирни гъа вич эвелдай авай гьалдиз - пад хкатай чанахдинни къав чкай къазмадин иесидиз элкъуьн хъийизва...

Чи халкъдин са къаравилдани Маллада кьуьлуьн фу квай суфра гатазвайдакай сугьбетзава. "Вучиз вуна акъзава, я Малла?" - лагъайла, - "Вич къени хъайивалди, и суфради зи керех велед рекъай акъудзава", жаваб ганалда. Фан къадир авачирди гатазвач...

Им вуч лагъай гаф я? Бес инсанар датлана гишинвиле, юхсулвиле, ажузвиле тадани? Вуч галайди я винидихъ гъанвай мисалрихъ? Фак, парталдик, цик, накъвадик, суфрадик тахсиар гьикл кутадайди ятла? Вучиз?...

Тахсирилур гъа няметрив, къулайвилерив къадирлувилелди эгечл тийизвай чун, инсанар, тирдал шак алач. Чпин кацер, кицлер, ламар кстахар, зегьметдиз, буржидиз вафасуз ийизвайбуру гъакъван "жумартвилелди абурун къайгъу" члугъазвай иесиар тушни?..

Зи рикел ихтин синагъар, и йисан лап эвелдилай гатунна, гилани чи меркездани, масанрани давам жезвай зирзибилрин иесивал тавуни, и кар кьилдиз акъудун лазим тир махсус къуллугъар гвайбуру ("Лидер", "Гарант", "Успех" ва мсб.) чеб чпелай керех хьунин, яни михъвилер хуьнин везифаяр кьилиз акъуд тавунин гьалари гъанва.

Чеб кардик кутадайла, и къулугърин сагъбри лап еке крар, гъакъван герек къулайвилер, галайвилер арадал гъун хиве къурди я. Вирибурун рикел алама жеди: гьихътин бакар (махсус къапар) гьикъван жедатла, гьиниз вуч веъедатла къалурзавай роликкарни чи телеканалрай тлимил тикрарначир.

Са гьихътин ятла хийирлу заводарни, технологиярни кардик акатдайди, кваллахдай чкаярни чахъ гзаф жедайди, чи бюджетризни такур жуьредин къазанжияр къведайди раижзавай. Вири и крар кьилиз акъудун патал агъалийривай къачузвай гъакъдин пулар са шумудра артухарнай. Зи рикел аламайвал, и "реформайрилай" вилик чи ЖКХ-дин махсус комбинатдин векилри са касдин кьилиз къачузвайди 2-3 манат тир. (Советрин девирда - кепекар).

"Реформаторри" са касдивай къачузвай пулуниг къадар 60-70 манатдив агакъарна! За, месела, гъар вацра ишлемишзавай электрэнергиядин, хъвадай цин кьиметрилай

зирзибил тухуниз гузвай пулар са хейлин ар-тухарна...

Йисар фено, амма чи меркезда, масанрани зирзибил тлимил ваъ, гзаф хъана. Цийи йисалай ам ерли садани акъуднач. Шегьер чехи "зибилханадиз" элкъвейди вирибуруз ақуна. Са патахъай залум тлугъвалди гъужумна, муькуь патахъай - зирзибилрин завалди.

Гуя «зибилханадин» иесиар чинай катна... Гуя абурун техника куьгъне хъана... Гуя абуруз ийизвай харжияр, гузвай куьмекар тлимил тир...

И хабарар - жавабар гьикъван хъана?.. Гьиниз феноатла а "кстахар"?.. Бес инсанрин гьилера амай кванцирийал абурун вирибурун тварарни, адресарни къалурнава эхир? Тапанбуру яни вири и делилар?..

Аллагъдиз шукур, чи шегьеррани хуьрера жумарт, гьил михъи, рикл чехи, ажузбуруз куьмек гуз гъазур ксарни гена амазма! Меркездизни чи къуншийри (районри, хуьрери, кьилдин ксарни) куьмекар гана. Гилани гузва.

Агъалийривай гьелелиг "зирзибил тухунай" пулнин къачузвач. Бес буржар кватл жедачни?

Зирзибил шегьердай акъудунин, ам тергавунихъ галаз алакълалу гзаф крар, гъатта абур тергдай чайрихъ, рекъерихъ галаз алакълалу месэлаярни, кьиметдин (гъакъдин) къадарарни тайинариз хъанвач, жезвач лугъузава... Чун икъван члалавалди гьикл яшамиз хъайиди ятла? Чилер, машинар хсусиятдиз элкъуьрайвалди, чун сад-садаз гъакъван акси ва гъакъван хаталу душманриз элкъвена жал?..

Са бязибуруз зирзибил "къизилдиз" элкъвенавайдини сир туш. Гьич тахъайтла, пул (гъакъи) гузвай факъирриз зирзибил акъудун къизилдин кьиметдай жезва. Пул гвач, вахтунда гуз тахъайла, гъар са югъ бурж арадал гьизвайдаз элкъвезва!

Факъирдал бурж илитлун са куьнайни туш. Бес чпин къуллугърив икъван къайгъусузвилелди эгечлзавайбуруз жерме, закондин вилик жавабдарвал авайди туш жал?!

Белки, вири крар, кьилеривай къакъудна, кивачерив вуганвайвилей туштла гъа? Рикел И.Крылован "Маймуьни айнаря" басня къезва. Гъайванди айнаря, вилерилай гьейри, виринрал эцигна. Экъ акунач хьи, акунач!..

Зирзибил тухузвайбуру чпин машинар, техника, технологияр гъи рекъера кардик кутазватла?..

Белки, вири крар (кстахвилер) къадарсуз тухвилей чаз къалурзавай аламатар (алакъунар) туштла гъа?.. Халкъ метлерал акъвазарзава и "монополистри"... Чеб метлерал хъана кланибуру... Гзаф къачузва, гзаф незва, гзаф чеб чпел къару жезва... Эхирдай, гъамиша хъиз, пад хкатай чанахрин иесиар яз амуькзавач вирибуру.

Амма монополистар кесиб жезвач. Абуру чеб патал хийир гьидай маса рекъер жагъузава. Чпин лулувал бизнесдиз (пулди) элкъуьрзава. Вични, кесибар мадни кесибвиле тваз, гумай эхиримжи мални къахкъудиз... Капиталдин къайда гъам я лугъузава. Бес и капитал виликрай авайди туширни?

Анвар гъаларай, иесирилай абурун кстах кацерни кицлер, ламарни ябуяр къуватлу я. Амма эхир гьихътинди хьун мумкин ятла, рикел гъизвач. Кьел пара тлурда ядни пара хъвадай адет я. Цай къати хъайи къажъан алахъда, цай туьхъуда... Угъривилиз кьил ягъай Балашан кац ракъара гъатнай... Уюнбаз, къанмаз хъайи Агъакишидин ламран эхирдикай чун винидихъ раханва...

Къанмазвилел, лулувилел, саймазвилел, уюнбазвилел, угъривилел, тарашунрал, алдатуьшунрал эхир эцигиз тежезвай иесиариз куьхъай регъуь ва я киче жезватла? Мадни И.Крылован басня рикел къезва: Васъка каци датлана незва, чунуьхъзава, тух жезвач. Иесиди адаз насигъатар гузва, каци вичин кар давамарзава... Гьикъван члалавалди?.. Эхиримжи къахни тлурна куьтыгъвалди?..

Тух я чи депутатари. Чи чиновникарни яхунбуру туш... Чеб тух тирла, вирибуру гъа гьалда авайди хъиз ятла чи тухбуруз?..

Къадагъайрикай

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Чи халкъдиз камаллу насигъатар, ибараяр, мисалар, мисклалар пара ава. Абурук и ихтилатни акатзава. Са абдал яни, авам яни, ада хъилиял нетлер авай кавал, цай яна, каналдай. Заз гила США-дин ва Евросоюздин къилевайбурун амаларни гъа абдалдинбуру хъиз акъвазва. Са никай, квекай ятлани хъел ата-на лугъуз, США-ди Китай сад лагъай душман яз малумарзава, Россиядал санкцияр илитлазава. Адалай Евросоюздини чешне къачузва ва чпин къадагъаярни эцигзава.

Авайвал лагъайтла, хъилер ава "гадайриз". Россиядик Крым эхкечл хъувурдалай, Донбассди Украинадин фашистрин, бандеровчийрин гьукуматдилай аслу туширвал, чпин кьилдинвал малумарайдалай, Россиядин Федерациядин куьмекни галаз Сириядин Республикади международный террористрин бандаяр кукларайдалай ва абуру кьунвай чилер азад авурдалай гуьгъуьниз.

Виридалайни еке ажугъ авилей авачи, Пентагондиз, НАТО-диз кландайвал хъанач, Россия Ельцинан, "Бушан вечерен кивачер" къизилдихъ маса къачузвай, гужлу яракъар, техника руьхъ-руьхъзавай, халкъ каша твазвай, миллетар сад-садал элкъвезвай Россия яз амуькнач. Россия къуватлу, къудратлу, дуь-

27 центр, илимдинни ахтармишунардай центральный институт ва Россиядин органический химиядин ва технологиядин илимдинни ахтармишунардай госинститут акатзава. Ибурул мадни ГРУ-дин виликан полковник Сергей Скрипаль ва адан руш Юлия зегьерламишунин тахсир кутунвай Анатолий Чепига ва Александр Петровни алава хъувунва.

Украинани, Навальныйни, Скрипальни ва гъа ихътин маса делиларни къуру багнаря я, США-дивай Россиядин къудрат виниз акъатун, ада дуьньяда мягъкем чка кьун, вич садалайни аслу туширди тайин краралди малумарун эхиз жезвач. США-дин авторитет садлагъана агъуз аватнава. Иллаки - Кьилепатан Америкадин, Азиядин, Рагъкъечлдай патан улкъвейрин арада. Гъавилей США-дин цийи секретарди вири дуьньядиз ван къведайвал малумарзава: "Чна мад маса улкъвейра къуватдалди демократия твадач, чаз хуш, чи члала авачир пачагъар дегишардай серенжемра иштиракдач..."

И муькварна кьиле феий президентдин къизгъин сечкирилай гуьгъуьниз Джо Байденуз США-дин авторитет чкадал хъиз кланзава. Амма им регъят кар туш. И кардин гъавурда авайвилей ада США-дин клириник акат тийизвай Китайдикни Россиядик рикел атай къван тахсирар кутазва, экономикадиз зиян гудай серенжемар тешкилзава. Ик, газдин "Северный поток" линиядал кваллахар акъвазарун патал

Сирке туьнт хъайи къапуниз зарар жеда...

ньядин майданда авторитетлу зурба улкъведиз элкъвезвайди акурла, абуру пад-пад жезва, саклани тежедайла, Навальный хътин хаинрикая, къенепатан агентрикая далда къуна, клуф ядай, йигин еришралди физвай арабадин чархара лашар твадай амаларзава. Океанрилай анихъ галайбуруз чизвач хьи, Россия хътин улкъведиз абурун гьерекатар япай члар акъудайдайни туш.

Ингъе 2-мартдиз США-ди, са сят алаятайла, Евросоюздини Россиядин Федерациядиз санкцияр малумарна. Вуч лугъузава тапан демократиядин сагъбри? "Россиядин оппозиционерриз (гъавурда гъатин - хаинриз) датлана акси кваллах тухунай жавабдарвал хиве гъатуниз килигна..." РФ-дин силсдин Комитетдин кьил Александр Бастрыкин, Генеральный прокурор Игорь Краснов (ада Роскомнадзордиз Навальныйдин тереф хуьн патал куьчейриз экъечл лугъуз гузвай сайтрал сергъят эцигунин тапшуругъ ганалда), ФСИН-дин кьил Александр Калашников (ада 17-январдиз Россиядиз хтай Навальный кьунин буйругъ ганалда), Росгвардиядин кьил Виктор Золотов (ЕС-дин фикирдалди, ада Навальныйдин тереф хуьзвайбурун аксина гвардиядин дестеяр ишлемишналда) санкцияр тагъма эцигнавайбуру акатнава. Малумарзавайвал, абуруз Евросоздиз ва адан финансрин къурулушриз рекъер агалнава. Россиядин талукъ пресс-къуллугъри хабар гузвайвал, винидихъ тварар кьур ксарин активар Европада авач. Я абуру Евросоюздин финансрин къурулушкай менфятни къачузвайди туш.

анал зегъмет члугъазвай Европада хейлин фирмарни компанияр кеве тваз алахънава, абуруз санкцияр малумарзава. Ихътин серенжемрин тереф Украинадин президент Владимир Зеленскийди хуьзвайвал акурла, хъвер къезва. И йикъара Украинадиз Европада советдин председател Шарль Мишель атана ва ам Зеленский галаз Луганский областдин Украинадин гъуьзчивилик квай районриз фено. Журналистрин вилик экъечлалайла, Зеленскийди Мишелавай тлаабзава: "Россияди чаз тежедай хътин кьве гъгун къуна: Крым вахъчуна. Донбассда аслу тушир кьве республика арадал гъана. Гила лап кар алай пуд лагъай ягъун къаз - газдин "Северный поток" кардик кутуна, Украина газдикай магърум ийиз кланзава. И кардиз рехъ гана кландач. Санкция ахътин кьивибур авуна кланда хьи, "Северный поток" тахъай мисал ийидайвал". Алапат, са патахъай Россия агрессор, чпин душман я лугъуз малумарзава, муькуь патахъай Россиядин газ пулсуз кланзава.

Мишела санкцияр артухардайди хиве къазва. Рагъаклидай пата ихътин жуьредин къадагъаяр эцигиз саки цувад ийс я, амма абурувай Россиядин экономика пайгардикай хкудиз хъанач. Гена ада мягъкем камаралди виликди еримшизава. Халкъдин дуланажагъ хъсан патахъ элкъвезва. Гьукуматди яшайишдин месэлаяр гъязлава. Тлугъвалдихъ галаз еримлуздакз женг члугъазва ва гъакл яхъцурдав агакъна улкъвейризни и рекъай куьмек гузва. Рагъаклидай патан политикривай, "демократиядин" идеологриявай гъа и крарни эхиз жезвач.

Чи халкъдихъ мад са хъсан мисал ава: "Сирке туьнт хъайи къапуниз зарар жеда". США-дин ва Евросоюздин кьиле авайбуру, Рагъаклидай патан са бязи улкъвейрин кьиле авай ксар (США-дин балабандал къуьлзавай амадагри) чпиз жедай зияндикай фикирзавач. Россиядин вакцина кваз такъаз, Европада халкъар рекъидай чкадал гъизва. Гьихътин санкцияр абуру эцигайтлани, Россия абурун клиринай фидач, я чи улкъведи вичин дикъетлувални кьадардач. Чаз писвал ийиз алахънавайбурув тайин жавабни агакарда.

Лезги члалан кхьинар: виллик фин ва орфографиядин бязи месэляяр

(2021-йисан 19-февралдиз Къасумхуьрел кыле фейи лезги члалан илимдинни тежрибадин IX лагъай конференциядихъ галаз алакълу яз)

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

(Эвел - 7-8-нумрайра)

Къенин лезги алфавитдин графика, эгер *kl, pl, ml, cl* хьтин гьарфар туклуьрзавай кIир гьисаба такьуртIа, тамамдиз кириллицадин лишанрикай-гьарфарикай ибарат я.

Кхьин гъа са жуьреда ийиз, чпикъе сес къалурзавай гьарфар тафаватлу авун патал са гьихьтин ятIа махсус лишан (месела, гьарфарин кьилел нукътIа яр ва икI мад) ишлемешун теклифзавай бурни ава. Гъавурда акъадай теклиф ятIани, имни кьилиз акъудиз жедай месэла хьиз аквадач. Сад лагъайди, кириллицадин гьарфарик ахьтин лишанар алай бур квач. Къвед лагъайди, маса жуьредин надир лишан арадал гъунни намумкин кар я: ихьтин дуьшубьда чаз махсус графемайяр арадал гъидай махсус клавиатураяр герек жеда; гьукуматдин кьилинди тушир гъевчи халкъдин члал патал ихьтин къулайвилер ни арадал гъида? Технология виллик физвай аямда члал виллик финин мумкинвилерикай рахадайла, имни тIимил важиблу тушир месэла я. Ачух тушир къе сес къалурзавай гьарфарин чаравал кхьинра тайинарун патал къенин чи алфавитдал латин графикадин бязи гьарфар-лишанар алава хъувунин чарасузвал аваз гьисабзавай бурни ава. Зи фикирдалди, имни вилликди ваъ, къулухъди финин рехъ хьиз аквазва. Члалан грамматика ахтармиш тавунвай, алфавит тайин тахъанвай девирда акъатай "Лезги азбука" ктабдикай и макъалада ихтилатнай. Ана са шумуд жуьредин гьарфарикай (какахъай графика) менфят къачунва. Са члалан алфавит къе графикадин бинедаллаз туклуьрун хъсан кар яни, тушни, гъа ктабдай къатIуз жеда.

Гьелбетда, "къе тахан бур" лугъувай гьарфар арадал кхунин фикирдал алай бур тамамвилелди батIулардай ихтияр садазни авач. Месела, чна гъа гьарфар кардик куктунвайдай къан. Гила чна и дегшвили чи члалаз гьихьтин хийир гудатIа, гъа месэла веревирд ийин. Члалахъ тежедай кар туш хьиз, абур какадардай бурун, абурай кьил акъудиз тежедай бурун къадар гзаф хьунилай гьейри, и гьерекач чи кхьинрин члал заланаруни, мектебра келзавай аялрал, абуроз тарсар гузвай муаллимрални артухан парар-четинвилер илитуниз элкьведа. Гъавилляй са вахтунда алимри, пешекарри мукъуфдивди, фагъумдивди авур кар къе инкар авунихъ са метлебни авач. Члалар чирунин, виллик финин гьалар хъсанзавачир макъам, гьукуматдин дережада абуроз лазим къайдада фикир тагузвай делилар аннамийайтIа, исятда зияндилар гьейри, хийир тагудай режерикай фикирун члалан гележег патал хаталу я.

Р.Гъайдарован редакциядик кваз 1964-йисуз акъатай ОГ-да хейлин дегшвилерни алаваяр гъатна, гъа жергедай яз 3500 къван гьарфар артухни хъхъана. А дегшвилер кхьинрин къайдайрин гьакьиндай

кIватI хъанвай месэлайрай алимри авур веревирдерин умуми нетижайрал бинеламиш хъана. Мисал яз, къенин юкьузни бязибур гьар жуьреда кхьизвай "хзан", "хазан", "хизан" гафарикай а члавуз эхиримжиди орфографиядин къайда яз тескиьарнай. Лугъун хьиз, эгер "хизан" арадай акъудна, "хзан" орфографиядин чешне яз къалур хъувунихъ зурба метлеб аватIа, гъакI тескиьар хъувунни зиян гун мумкин туш.

Чаз чизвай делилралди, алатай девирра орфографиядиз талукъарнавай махсус конференцияр тешкилуни адет авай. Эхиримжи йисара ахьтин конференцияр кыле фейидакай ва абурун нетижайрикай хабар гузвай малуматар жезвач.

Малум тирвал, вичикай чна къенин юкьузни менфят къачузвай ОГ акъатайдала инихъ 20 йис алатнава. Чалара тIебини гьерекачар кыле физвай гьакьикъат фикирдиз къачуртIа, им куьруь девир туш. И делилди чи йикъара ОГ цийи хъувунин, ам мадни мягкемарунин, къенин юкьуз арадал атанвай месэляяр веревирд, герек тир гафар алава хъувунин, бязи дегшвилерни куктунин ихтияр арадал атанвайвилер гьакьиндай шагидвалзава.

Нубатдинди яз чапдай акъатзавай гьар са гафаран тескиьарнавай цийивилералди, члалан жебе-ханадиз алава хъхъанвай цийи улчмейралди, гъатта лазим дегшвилералдини ва, кьилинди, алимри санал къабулнавай мягкем къайдайралди тафаватлу хъун лазим я. Мисал яз, 2001-йисуз алим Р.Гъайдарован редакциядик кваз акъатай ОГ, ададай виллик акъатайбурулай тафаватлу яз, 1500 къван цийи улчмейралди артухар хъувуна, гъа жергедай яз, литературада гъатнавай нугъатриз хас гафаралдини.

Къенин юкьуз чна гзафни-гзаф вичикай менфят къачузвай ОГ акъатайдала инихъ 20 йис алатнава лугъудайла, зи ихтилат винидихъ тIвар кьунвай чешмедикай физва, гъа са вахтунда 2011-йисуз Бакуда лезги члалан ОГ акъатунин делил за къасухдай фикирдай акъудзава лагъай члал туш. Кар ана ава хьиз, эхиримжиди яз акъатнавай и ОГ чи кхьинрин къайдайрин кьилин чешмедиз элкьун тавунихъ тайин себбарни ава. Эвелни-эвел къейдна кIанда, тIвар кьунвай ОГ туклуьрдай бур У.Мейланова, А.Гуьлмегъамедов ва Г.Асланханова я. Ам са шумуд йис идала виллик РАН-дин Дагъустандин илимрин центрадин къуллугъчийрин сад тир къуватралди туклуьрнавай лезги члалан орфографиядин словардин бинедаллаз, 560 чиникай ва 25500 гафуникай ибарат яз, Бакуда чапдай акъатна. Гъа икI, адан винел члалан алим, профессор У. Мейлановади, ИЯЛИ-дин лексикологиядин ва лексикографиядин отделдин заведующий, профессор А. Гуьлмегъамедова, филологиядин илимрин кандидат Г. Асланхановади кIвалахна.

Гъа и гафарандикай 2012-йисан "Лезги газетдин" 6-нумрада кхъенай: "...Амма а словарда гъалатIарни авачиз туш. Сад лагъайди, уьмуьрдин гьар са хилехъ вичин къанун-

къайдадин кодекс авай тежерда, словарни - им члалан кодекс я. Ам туклуьрдайдала къулухъ, илимдин советдал ахтармишна, мад ва мад сеферда дуьзар хъувуна, майдандиз акъудун лазим тир. Словардин мад са къетленвилекай лагъайтIа, ана гъатнавай гафар анжах литературадин члалал гун лазим я. И карни фикирда кун тавуна, словарда, вичин сифте гафунани лаганвайвал, Къуба патан нугъатдиз гафарни ганва ва словардин текстерани нугъатрин гафар гъалтзава".

Акъазвайвал, эхиримжи йисара чапдай акъатай орфографиядин чIехи и гафаран, гъа и рехнеяр себб яз, халкъдин арада машгъурни хъанач, яни къенин юкьузни чна асул гьисабдай РД-дин образованидин министерстводи тескиьарай, М.Гъажиев, Р.Гъайдаров ва У.Мейланова авторар яз, 2001-йисуз Р.Гъайдарован редакциядик кваз акъатай гафарандал амалзава.

Къейд авун герек я хьиз, инал чна къалурнавай ОГ-дал вири дуьшубьшра "амалзава" лугъун акъалтIай ва якъин ихтилат жезвач. Кхьизвай ксари ана къалурнавай хейлин гафар масакIа, вердиш хъанвайвал, "къили къатIузвайвал" ишлемешзава. Ачухдаказ лагъайтIа, и ОГ-да къалурнавай бязи къайдайрал амал тийизвай дуьшубьшарни чал тежрибада гъалтзава. Гъавилляй ахьтин гафар кхьинин къайдаяр шак аламайбуруз элкьвенва. Гекъигун патал сад-къе уьлме фикирдиз гъин: *сабубат, са-къе, сакъатда* - и бур орфографияда тескиьарнавай къайдаяр ятIани, кхьинра чна саки и къайдаяр вилив хъузвач. Вучиз лагъайтIа, сифтегъан къе келима дефисдалди, пуд лагъай гаф кIланвай битав келима хьиз кхьинихъ вучтин себбар аватIа лугъуз хъун четин я. Къелемчийривайни, корректорривайни ихьтин макъамра акъалтIай жаваб гуз жедач. Гъа икI, чав гъай ОГ-ди "са геренда" чара-чара къе гафуникай ибарат яз, "сакъатда" са гаф хьиз, "са-бубат" дефис арада аваз кхьин истемешзава. Авайвал лагъайтIа, и бур рази тежедай, са къайдади-делилди муькьудаз акъивалзавай дуьшубьшар я.

Жуьреба-жуьре чешмейра жуьреба-жуьре кхъенваз гъалтзавай гъа са гафарикай ихтилат кватай чкадал рикел кхиз кIанзава хьиз, ихьтин дуьшубьшар чи чIала лап гзаф гъалтзава. Чи гафаранрани, гъакI художественный эсеррани, СМИ-рин такъатрани, маса чешмейрани вишералди гафар гьар жуьре кхьизва. Иллаки эдебиятдин эсерра бязи улчмеяр гъатта пуд, къуд жуьреда ни гъалтзава. Фикир желб авун патал инал са къадар гафар къалурин: *нугъват-нугъат, узьгъ-узъузгъ, тенефус-танафус, иштагъ-иштягъ, зукъум-закъум, къаммаз-къанмаз, ажаиб-ажайиб, хвашкалди-хвашгелди, леззет-леззет, гъахъмай-гъахъняй, гъавур-гъавур, деллек-дерлек-дерлекчи-деллекчи, дили-дели, милаим-милайим, ирандиде-ярандиде (яран диде), стакан-истикан-истикан, клизри-клезри, къушди-къушра, къармукъ-къармукъ, мелгъям-мелгъям, мужи-*

зат-мужидат, мягъле-магъле, набуд-набут, сирнич-сернич, хиперхпер, тIумбулар-тIанбулар, татIилар-тIатIилар, тифтиф-тифти, туьтуь-туьтуья, фейжан-фенжан, фаракъат-ферикъат, фицьякьра-фицакьра, хейрат-хайрат, хьитхьитлар-хьиткъитлар, чIудгунар-чIадгунар, чапIатI-чапIатI, райш-райш, чартух-чартух, ченбер-ченбер, чулахъди-члахъди, чухлупI-чухлупI, шукIуртI-шакIуртI, шиндакъ-шандакъ, тумпуз-тунпуз, санбар-самбар, маразгълу-маракълу, барчумарун-барчимарун, гъанбар-гъамбар, къараткен-къаратикен, тамарзлу-тамарзу, думбукъул-дунбукъул, чIагънакъа-чIангъакъа, истисим-истисмар, тахалус-тахалус, келеф-кенеф, малим-муаллим, сайтуна-сайтда, сайтара-сайтра, хъяна-хкъгъна, мефт-мефтI, кхьнбар-къумбар, киркин-кирклир, бендугъур-буьндугъур, бембецI-бембецI, божгъер-бжгъер, гъарасат-гъарусат, мекъсед-макъсад, клиса-клиса, несигъат-насигъат, микир-мекир, мелгъуьн-мельуьн, нугъе-нугъе, сунухчи-сунухчи, тягъкимарна-тагъкимарна, архаин-архайин, чкIул-чкIул, рцIам-рацIам, къурамат-къурамат, ципцI-ципцI...

Инал гъанвай хейлин гафар гъи принципдал бинеламиш хъун лазим ятIа лугъун ва я тайинарун саки намумкин кар я. Ихьтин дуьшубьшра чна литературадин чIала гзафни-гзаф гъи вариант ишлемешзава тIа ва я халкъдин арада гъи вариант райж хъанватIа, гъа кардиз дикъет гун хъсан я. Гъа и жуьреда абурун са къайда къанунламишна, гележегда жуьреба-жуьре гафаранрани, чешмейрани анжах гъакI ишлемешуни орфография мягкемарда. Акъазвайвал, чпикай ихтилат фенвай хьтин улчмейрикай кхьинра хийир къачудайла, адетдин (тарихдин) принципдал амална кIанзава, сифте нубатда гъа "адет" къанунламишуналди.

Къейд ийин, рагъметлу профессор А. Гуьлмегъамедов чан аламайла, интернетдин куьмекдалди адахъ галаз кыле фейи ачух ихтилатда-интервьюда зани иштиракнай. Алимдин жавабар а члавуз "Лезги газетдани" чапнай. Гъа са гафар къе жуьреда кхьиниз талукъ суал гайила, алимди гъахълуодаз ихьтин жаваб ганай: "Гьелбетда, ихьтин дуьшубьшар гьикъван тIимил хъайитIа (эсиллагъ тахъайтIа), гъакъван хъсан я. Амма, гъайиф хьиз, чи кхьинра ахьтин дуьшубьшар садни къвед авач"¹.

И макъаладин эвел кыляй къейд авурвал, Дагъустандин халкъарин чIаларин орфографияр галаз фонетико-морфологический какахъай принцип хъсандиз къазвайди алимри тескиьарнай. Амма чи чIала фонетикадин, адетдин (тарихдин) принципдай гзаф морфологиядин принципдихъ артуханвилер ава, яни муькьубур къвед лагъай дережадин бур яз, эхиримжиди асул дибдинди хьиз тескиь хъанва.

Лезги чIала, морфологиядин принципдал асаслу яз, гафарин малу паяр асул гьисабдай сад хьиз

кхьин герек жезва. Гафар акатайвал кхьиниз рехъ ачух тавун патал и къайдади фагъумлувилелди грамматикани орфография чирун истемешзава. Лугъун хьиз, морфологиядин принципди чIалакай менфят къачузвай касдиз мягкемдаказ къайдайрин гъавурдик хъунин мумкинвални гузва.

Гъа са вахтунда са жерге гафар кхьидайла, морфологиядин принцип фонетикадин принципдин виллик "къуватсуз" жезва. Месела, "къеб", "тIуб", "къаб" гафар гзафвилер къадардиз ва я падежриз дегш хъайила, дуьлуда авай ачух тушир сесер дегш жезва. И жуьредиз ушар мисалар мадни гъиз жеда.

Бязи вахтара герек авачизни са къадар гафар какахъай жуьредин фонетико-морфологический принципдиз муьтIугъарзавай дуьшубьшар чи кхьинра малум жезва.

Къветрешараг, катрашараг хьтин сложной гафар галкIурна кхьидани, тахъайтIа кьилди-кьилди? Ихьтин дуьшубьшра гьихьтин къайдадал амал авун герек ятIа, са бязи делилар гъуналди, асул гьисабдай са тайин нетижатал къведай мумкинвал ава. Инал сифте нубатда рикел хкун герек я хьиз, орфография эдебиятдин члал патал арадал гъизвай кхьинрин къануна я, гъавилляй ам, орфография, члалан дибда гъатнавай нугъатдиз муькьва хъана кIанзава. Ихьтин гафар битав бур хьиз кхьинихъ члалан орфография мягкем хъун патал хийир ава лугъуз жедач. Маса халкъарин эдебиятра хьиз, чи эдебиятдани, асул гьисабдай шииратда, гафарин адетдин чкаяр азадвилелди дегшаруникай, яни инверсиядикъай гьеншендиз менфят къачузва. Мисал яз, **къветрешараг** орфографиядин къанун яз тескиьарайтIа, шииратда **шараг къветрен** гъалтунни мумкин кар туш лугъуз жедач. Гъавилляй къе жуьрейриз-къайдайриз рехъ ачухуни кхьинрин къайдаяр мягкемсузарда. Муькь патахъай фикир гайитIа, ихьтин муракаб (сложный) гафарихъ галаз алакълу месэляяр неинки словообразованидин, гъакI фразеологиядин, морфологиядин, лексикологиядин жигъетрайни мадни ахтармишунар хъувунин чарасузвал авай бур, гъуьжет аламай бур яз гьисабиз жеда (гъикI хьиз, къе бязи ибарайрайни кьилдин улчмейрай тамамвилелди кьил акъудизни жезвач). Урус чIала **сокол** гафуникай гафар арадиз атуни аффиксальный къайдада **соколёнок** жезва, амма чи чIалахъ, урус чIаладай тафаватлу яз, дуьлудихъ махсус суффиксар акалуналди гъайванрин шарагин тIварар къалурдай цийи улчмеяр туклуьрдай мумкинвилер авач. Гъавилляй кьилдин къе улчмедикай менфят къачунин рехъ я амуькьзавайди. Акси дуьшубьшда, инкариз тежедай делилар авачиз, ахьтин гафар кхьинра ишлемешунин чарасузвал ава лугъуз жедач. Къуй абур рахунрин стилдиз хас гафар-жуьреяр яз амуькрай.

(КъатIама)

1. Гуьлмегъамедов А.Г. Лезги чIалакай, словаррикай рахайбуруз жаваб яз. Лезги газет. 2012, 22-ноябрь.

Югъ, гъамиша хъиз, къайгъуйрик кваз акъатзавай. Экуьнахъ ба- зардиз фена, ада герек затI-матI къачуна. Ахпа са хара пекер чухъвена, экъяна. Дакаррин шуьшеяр миьхна. Сятдиз килигайтIа, цIикъвед жезва.

- Ай бабай, вахт катайвал вуч я? Гила зун хурек хъийиз ахгакъдани? - Марварак тади акатна. Гъилер чухъвена, ам цIун къвализ фена. - Туьн агакъ тавуртIа, Худади чин чIур- дайди я, - рахазва дишегъли вич вичихъ галаз. - Ваъ, ваъ, агакъда вун, ам хкведалди зур сят ама. Са къери, къезил хурек бес я адаз. Фадлай хапани хъувунва за. Экуьнахъ къа- чур некни ава. Ая итимдиз са дугъудин ха- пIа, - буйругъна вичи вичиз Марвара.

Амма сятдин садни хъана, Худа-Верди ахкъатнач.

- И карантин, вирус себеб яз итимдин къайгъуярни артух хъанва. Ингъе нисинин хурек незни хквезвач. Худа жен, чIав ахъа- йин? Эхъ, вирус лугъудай зегъримарди вири сад-садак какадарнава. Къайгъу туш, хкве- да ам няниз, - секинарна Марвара вичи вич- хтулар къведалди жуван сериалдиз къван- ни килигин, - лагъана, дишегълиди телевизор кутуна ва архайиндиз дивандал чка къуна.

Худа-Верди адетдиндалай са тимил геж хъиз хтана. Ихътин амаларни адаз хасбур тушир, къвалахдилай ам фад хкведай, гежер авун адахъ галаз къадай кар тушир.

- Нянин хийирар, зи цуьк, - гафар мецел алаз гъахъна ам къвализ Марвара ачухай ракарарай. Худа-Верди, гуьгъуьл гумрагъ тир-

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Туба я, паб, туба я...

ла, папахъ галаз "зи цуьк" лугъуз рахадай. Марвараз ихътин рафтарвал хуш тир. Ада хъуьрез-хъуьрез жаваб гана:

- Абат хийирар, абат хийирар. Нисинрихъ- ни хтанах, гилани геж...

- Абур гъич, зи цуьк, заз гишинзавайди я, гъилер чухъудалди, суфра къурмиша. Вири ахъайда ваз, вири галай-галайвал, - Худа-Вердидин чин развиллин, са зурба кар авур- вилин, дамахдин рангарив ацIанвай.

- Вач, вач, гъилериз са яд ягъа, за хурек чими хъийида. - Дишегълиди суфрадал фу, майвайрин салат, ниси, серг, чичек, кудаи истивут эцигна. ТIугъвал пайда хъайи йикъа- лай Худа-Вердиди и затIар, няметар-дарма- нар датIана суфрадал хъун истемешзавай.

Худа-Верди, кефи къумбар яз, плузари- кай "кеф чIугвадай дунья я им" мани мур- мур ийиз-ийиз хтана. Суфрадал вил вегъена, ада малумарна: - Машаллагъ, машаллагъ! Къари туш е-э, Худади Худади ганвай ба- гъа пишкеш я, бирллиант я! - Вилик эцигай хурек авай къаб акурла, на лугъуди, адаз анай къиб акуна, гъатта касди стулни са ка- пунин къулухъ чIугуна.

- Им вуч я? - итим, чин чIурна, папаз ки- лигна.

- Хурек я ман-н
- Вуч-ча-а? Гъа им-ма-а-а?
- Эхъ, гъа гъама, ви хтулди лугъузвай лацу хапIа.

- Я залумсуздан руш, вахъ инсаф амайди тушни?! Лацу хапIа гуз на зун гила нйи къаз- ва? Закай аял хъийизвани? Сейке поликли- никадин лабораториядин зеведидикай? Югъди зегъмет чIугуна, къуватар харжна, хтанвай итимдикай?

- Духтурри чун хътинбуруз арабир ха- пIаярни неъ лугъузвайди я.

- ХапIа вини гба духтуррин къилел харапI хъурай! Зун аку, ибур патал женгина, къвализ артухан дахутI къведай рекъер жагъуриз, ида, за бирллиант лугъузвайда, заз лацу хапIа гузва. Зун китави яни мегер?

- Чан Худа, секин хъухъ, - Марвараз акуна, итимдиз лап хъел атанва. - Ам за нисинихъ, вахт амачиз, тади галда авурди тир. Ахпани...

- Нисинихъ авурди-и?

- Риклиз къей Худа, ваз хуш туштIа, исят- да за ваз маса хурек гъазурда. Лагъ, вуч ваз клан ятIа. Исятда-а, анжах секин хъухъ. Ви шад гуьгъуьл чIурай зун вай хъуй! - Дишегъ- лидиз вичин итимдин хесетар хъсандиз чиз- вай. Мез-гъвел ягъайла, квай тахсир хиве къурла, вичин къуллугъда са къвачел акъ-

вазнавайди къалурайла, ам авагъ хъийидай, хъелни квахъдай.

- Гила ваз, цIийи тIуьнар агакъдалди, за руфунив гургуьрар ийиз таз кланзавани? Ваъ, жерме вал акъалтнаватIани, герек авач. Гъа лацу хапIа неда за, чи хтулдин рикI алай. Мад ихътин къелетар авуртIа...

- Идач, идач, чан Худа. Анжах ширинда- каз неъ гъазур-гъалап.

- Сагърай, къари. Аллагъ-Таалади гудай ксарикай хъуй чун. - Худа-Вердиди, жибин- дай акъудна, Марваран вилик вад агъзурдан вад чар эцигна. - Гила, къари, чи крар къуьл жеда, - итим хурек нез эгечIна.

- Им гъинай я? Мажиб гудай вахт туш къван?

Худа-Вердиди папан суалдиз жаваб га- нач. Иштягъдивди хурек тIуьн давамарна, гагъ серкиникай, гагъ чичекдикайни дад ак- ваз. Бадидин кланер гатайла, Худа-Вердидай сес акъатна.

- Къарагъ, къуьл ая къари, эхир зални нубат агакъна.

- Вуч нубат? - Марвар теспача хъана. Ам гъатта къарагъна. - Ваз за къуьлна кланзавани?

- Эхъ, зи цуьк. Ви итимдин бахтунни гъан- ва. Зи къулунихъ, печатдихъ ахътин метлеб хъанва хъи, ахътин...

- Ам гъикI лагъай чIал я эхир? Зун ви гъа- вурда акъазвач. Къуьл, къул, печать. - Мар- вар итимдин гафари тажубарнавай. - Къилиз эсер янавачтIа гъа? - фикир фена бейнидай.

- Агъ дишегъли, дишегъли, дугъз лугъуз- вайди я, къун, жакъвана, виридан гъавурда

туна кланда. Ихтилат авайди я: садбур кайитIа, масадбуруз гуда. Чазни гузва е-е-е, гузва. Алукъзавай ЦIийи йисан сагълугъдай я гъа. Виридак къал кутунвай тIугъвалдин гъисаб- дай. Яшамшрай тIугъвалрин тIугъвал!

- Яда, абур вуч гафар я? - дишегълидин къил миьхиз акахъна.

- Чай авачни?
- Ава, ава.
- Цуз ман.
- Исятда.

Худа-Верди къарагъна, ада инихъ-анихъ камар яна, дакардай къежел вил вегъена ва давамарна: - Къари чан, чи бахтунин варар ачух жезва. Ваз чидани, вучиз зун жуван ажугъ гъиниз ийидатIа чин тийиз авайди тиртIа. Чин- ра авай нагъахъ крарал. Накъ хтана къвалахдив эгечIай хирургив, анестезиологив, онколог- рив ва гъакI маса духтурринви жедай дамах акваз. Бес жечни, датIана пациентривай гуръ- метар-ришветар агакъзавай абур чал хъурен- ни ийизва. Анализдиз вугузвай чиркерин "атир- рихъ" ни акалзавайбур я лугъуз. Вучда, чи кес- пи гъахътинди я ман, инсанрик квай азарар чир- рун патал абурун ивини, амай затIарни ахтар- мишдай. Машаллагъ тIугъвалдиз, ада къуран- вай чи гъавизриз ятар хъазва.

- Валлагъ, чан Худа, къе вун пара ажай- ибдиз рахазва. Ви гафарай къилни акъатза- вач, - Марвара суфрадал чай эцигна. - Гъави- зар, ятар вучтинбур я?

- Абур ингъе на жибинда хтур агъзурар я. - Абурун тIугъвалдихъ галаз вуч алакъа ава - е-е?

- Бес, бес, кар гъана ава ман. Карантин. Изоляция. Рекъер агалун. Санай масаниз ахъай тавун... Пулар чибур я - е-е, чибур.

- Ни гуда ваз а пулар, я Худа?

- Вот, вот, абур чеб, минетиз, зи патав къвезва. Чеб коронавирсудик начагъ туш лу- гъудай документ кланзавайбур. Маса уьлквей- риз къвалахиз, келиз хъфизвайбур, дунья- дин базарар гъилик авунвай алверчияр, сав- дагарар, сиягъачияр... Виридазни, тади гъал- да чпин анализар ахтармишна, нетижа вахка- на кланзава. Гъа и чIавуз, къари чан, ви итим шагъни пачагъ я. Абуруз за анжах чIар кузва ва яру чарарни чеб чпелай цавай аватзава.

- Яда, я Худа, инсанар а зулумдин гъи- ляй абуз хъанва, гъафбур рекинни ийизва, вун абурувай пулар къватIиз гъазур хъанва.

- Кис, паб, кис, абур пуларив ацIанвай хахаяр я. Ихътин вахт, абурун туьд зи гъиле гъатзавай вахт, мад жагъидайди туш. Пулни абур чпин хушуналди гузвайди я.

- Ахпа чир хъайитIа, вун маса гайитIа?..

- Низ ва гъикI? Са касни арада авачиз ийизвай къуллугъ я. Вак акъван гъалаба акат- мир, зи цуьк. Вири хъсан жеда.

- Ваъ, ваъ, герек авайди туш. Жуван гъа- лалдин мажиб къачуз ацуьк, пака крар чIур жедалди. Исятда ришветбазрихъ галаз женг чIугъазвайла...

- Эй, къари лугъудайди, вун гъинай ра- хазва - е-э. Крар вучиз чIур жеда эхир? Чи духтурри, гъа виликдай хъиз, пулар къачуз- ва. Идакай виридаз чизва, гъа вазни.

- Ам на дугъз лугъузва. Больницайрай хтайбуру, "къачузва, алажзава" лугъуз, на- разивалзавайди я а духтуррилай.

- Вот, вот, ви мефтIери дугъз къвалахзава.

- Заз ви мефтIерни къайдадик хъана клан- зава, я чан Худа, амма ви амалар чун клеве твадайбур я.

- Ваз гила за гъиле гъатнавай къизилдин уьрдег ахъайна кланзавани? Ваъ эхир, зун акъван ахмакъ туш. Им зи гъвечи бизнес жеда, къари, бизнес.

- Чан Худа, Аллагъдин хатур аватлани...

- Аквада хъи ваз, вири хъсан жеда. ЦIийи йис алуькдалди, зун къетIен клиентрин къул- лугъда акъвазда, ахпа куьтыгъ. Коронадин эхирни жеда, чаз са машиндин пулни.

- Худа, Худа, - Марвара жибинда хтур пул ахкъудна, адаз килигиз, жузуна. - АкI ятIа им гъарам туш ман?

- Ваъ, я цуьк. Гъарам жез, ам за чунуьх- навани, къакъуднавани? Регимлу, жумарт- лу инсанри рикIин ачухвилелди пишкешзава.

Хтур жибинда. Ам чи бахт я. Аллагъдин патай заз ийизвай регим, хъсанвал я. Жува зи къил тIардалди Аллагъдиз дугъар ая. - Худа, чай- ни хъвана, телевизор авай къвализ фена.

Йикъар са-сад физвай. ТIугъвалди дугъ- ньяда тунвай гъарай-эвер мадни къати жез- вай. Амма Худа-Вердидин кац ракъиник квай. Ам гъар нянихъ къеле къачур полково- дец хъиз къвализ хквезвай. "Худа, чир хъайи- тIа, ахпа на вучда?" - папан куьтыгъ тежезвай даллайни япалай тийиз, ада вичин "гъвечи бизнес" давамарзавай. "Къе-пака импуртний машиндин пул жеда" лугъуз, ада вичин кар- дал разивалзавай.

Амма са нянихъ Худа-Верди къвализ хта- нач. Эхиримжи йикъара ам къвалахдилай геж хтун адетдиз элкъенвай, амма и сеферда лап геж хъанвай. Йифен къуларни алатна, вил алаз, амма итим ахкъатнач. Марварак рикивай къалабулух акатна. Экуьнахъ чIуру хабарни гъана сада ракарал: "Худа-Верди къунва, полициядин отделенида ава". Мар- вара, вири алай-алайвал туна, аниз гьере- катна. Итим акурла, ам мягътел хъана. Са йифен муддатда адан якIар, сачуна эцигай пи хъиз, цIурурнавай, вилер хъалхъамдиз аватнавай. Фагъирдин чинал сада маска алукинавай хъиз тир. Марвар вичин патав гъайи полицейский анихъ феномазди, Худа- Верди кушкешдалди рахана.

- Захъ яб акала. Са регимлу сад гъалтна- ва зал, неченик я. Вун исятда адан патав вач, - Худа-Вердиди кабинет, начальникдин тIвар лагъана, - ада лагъай къадар адав агакъара.

- Вуч?

- Пул, гъелбетда.

- Адаз гъаф клан хъайитIа?

- Жедач. Чун меслят хъанвайди я. Гъайиф, гъайиф, къазанмишайди гила вири гъадав вахце. Угъраш. Нахал.

- За ваз лагъанай, гъа...

- Кис, кис, паб, ана хъайиди хъанва. Вач, зун фад и къазаматдай ахкъуддайвал ая.

- Хъуй, - лагъана, Марвар экъечIна.

Ада итимди лагъайвал авуна - началь- никдив пул агакъарна. Амма Худа-Верди ахъай хъувунач. Анжах къе вацралай ах- къатна ам, чакъалрин сарарикай хкатай верч хътинди. Адан суд авуна. Къуллугъдилай алудайдал бес тахъана, са миллион манат жермени авуна.

- Туба я, паб, туба я, - лагъана ада вичиз аламатдивди килигзавай папаз, - гъарамда вил тун туба я. Нефс вилик кутуна, жув къва- лалай вегъин еке ахмакъвал я...

Пуд къат

Райподин бухгалтердин патав столовой ва универмаг ремонт авур устар къведа, вичи авур къвалахриз талуьк чарар гъаз. Бухгалтер килиг- да абуроз, гекигда, гъахъ-гъисабар ийида. Чарар устардив вахкуда ва лугъуда:

- За ибурал къул чIугвадач.
- Вучиз, я чан чIехиди?
- Вучиз? На завай хабар къазва- ни?

- Бес нивай хабар къада, я чан чIехиди, и кабинетда авай гъаким- дар вун хъайила?..

- Ви намусдивай, и яру тежезвай чинивай. Вуна авунвай къвалахрин къиметар лап гъаф къалулнава.

- Я чан чIехиди, ана вуч аватIа чидани? За гъар са цIаз, дакардиз, ракариз пуд къат ширер янавайди я - е. Иер акун патал.

- Пуд къат-т-т?

- Ун ман-н, пуд къат-т.

- ЯтIа, ша фин, ахтармишда чна, - бухгалтер къарагъна.

- Санизни фин герек авач, ацуьк хъия жуван креслода, анжах жуван чIехидаз зенг ая.

- Адаз вучиз?

- Зенг ая, чир жеда ваз.

Бухгалтерди трубка кжажна, рай- подин председателдиз зенг ийида ва устарди, артухан пулар къачуз кланз, гъанвай чарарикай лугъуда.

- Чизва, чизва, - ван къведа председателдин сесинин, - вун се- кин хъухъ ва за лагъайвал ая. Пулу- нин умуми къадар гъа устарди кхъенвайвал тур, амма жува анра алава къвалахар тамамарайди къа- лур хъия ва къулни чIугу.

Бухгалтер устардиз серсер яз килигна.

- Эхъ, эхъ, чан чIехиди, гъакI ая, пака ваз гаф текъведайвал. Маса чара авайди туш. Ваз пуд къатни зи руфуниз физвайди хъиз яни? Ваъ е-е-е. Са къат райкомдин 1-секре- тардиз, 2-къат райподин председа- телдиз, пуд лагъай къатни зазни ваз жеда. ЧIугу къул.

Маса классдиз...

Сувар 1-классдиз фена пуд ла- гъай гъафте тир. Экуьнахъ фад къа- рагъзавай руш месик кумаз акурла, диде тажуб хъана. Начагъ хъаначтIа гъа, фикир фена гъасятда бейнидай. Накъ школадай хтайла, ада резин- дин гъавизда чухъуьнагар авунай. Диде руш ксанвай къвализ фена.

- Сувар, я бала, вахъ вуч хъан- ва? Школадиз геж жезва гъа...

- Зун мад фидач школадиз, - акъатна лагъана Сувара.

- Вучиз, я бала?

- Заз а чи учительница хIламач. Зун маса классдиз твах.

- Гъакъван хъсанди, датIана ви тарифзавайди...

- Туш ам хъсанди. За накъ пуд сеферда гъил хкажна, ада завай хабар къунач.

Коронавирсудикай

хабар авач

Вацапдай дидени руш рахазва. И арада хтулни, вичин къугъунар туна, къведа, бадедихъ галаз раха- да. Ам пара шад жеда.

- Я бадедин шараг, вунни заз аквада хъи.

- Зун шараг туш е-е, баде, Лей- ла я.

- Я риклиз къей бала, вун зи ша- рагни, цуькни, зи хъверни, шадвал- ни я. Вун зи иер-иер Лейлани я. Вун ана гъикI ава?

- Хъсан я, ба.

- Вун садикда авачни?

- И баде вучтинди я - е, я мама? - элкъвена Лейла вичин дидедихъ. - Адаз садикар коронавирсудикай агал- навайди чизвачни?

Цийи ктаб КIвенкIвечи тежрибадал бинеламиш хьана...

Абдул АШУРАГЪАЕВ,
Дагъустандин лайхлу муаллим

Бубайрин гзаф асиррин ахлакьдинни эдебдин, къанажагъдинни марифатдин хважамжам чи йикъарин несилрив агакьун дуьшуьшдин кар туш. И гьерекат менфятлу са шартлуниз элкьурун патал чи чIалан ва эдебиятдин алмри тухванвай ва тухуввай кIвалах кIимет авачирди я. Ахьтинбурукай сад алим, писатель, лезги литературадин кIайгудар **АКИМОВ Къурбан Халикович** я. И фикрдин кIуват яз, завай адан жуьреба-жуьре классра литературада мектебра тарсар тухуниз талукъ методикадин кIвалахар рикел хкиз жеда. Вири кIвалахрин тIварар кIун тавуртIани, Дагъустандин НИИ-дин литсектордин гзаф йисара регьбервал гайи, алай вахтунда анин чIехи кIуллугъчи, педагогикадин илимрин кандидат, филологиядин илимрин доктор, профессор Къурбан Халиковича цIи меркездин "Мавел" чапханада акъуднавай "VII классда лезги литература чирун" тIвар алай методикадин ктаб къалурун бес я.

ЦIалцIам чарчин жилдера туна, муаллимриз куьмек яз акъуднавай ктаб 96 чиникай, сифте ва эхиримжи гафарикай ва 3 кIиликай ибарат я. Эхирдай ганвай ишлемишнавай литературадин фикр гайитIа, авторди лезги ва урус чIаларайни эдебиятдай чапнавай 31 автордин методикадин кIвалахрикай менфят къачунва. Иллаки Куругъли Ферзалиеван "Виш кроссворд" ишлемишун вичиз фикр гудайди хьанва. И карди, за кIатIузвайвал, авторди аялриз чирвал ва тербия гузвай гьар са чешмедикай менфят къачунвайди лугъузва. Инал - чIалай.

Алимди вичин кIвалах литература халкьдин руьгь ва девлет тирди рикел хкунилай башламинава. Вичин гафариз кIуват яз, М.Горькийдин келимайрикай менфят къачунва.

Аялдив халис чирвилер агакьарун патал муаллим 100 ктабдини эвездеч, амма ам неинки гегенш ва дерин чирвилер авайди, гьакI вич пешедал ашукьди, аялрал рикI алайди, вичин кIвалах гьар жуьрединди ийиз алахъзавайди хьана кIанда. И жигъетдай автор, вичи кхиззайвал, гзаф муаллимрин кIвенкIвечи тежрибадал бинеламиш хьанва. Ихьтин гьални ФГОС-дин ва Президентдин "Чи цийи мектебдин" асаслу истемешунрал желбнавайди яз гьална кIаниди ачухарзава. Авторди эдебиятдин муаллимрин рикел хкизвайди ана ганвай кIилин ва важиблу мураддин сиягь я. Са гафуналди, алимди муаллим хабардарзава, уяхарзава, гьазурзава - яракьламишзава. Цавуз ва яргивилиз хка-

дардай спортсмен гьазур жедайди хьиз, ада тербиячидизни вич кардиз гьазур хьунин рекьер-хуьлер теклифзава. Амма ана ганвай 3 гаф - "худуж" - "художественный" яз, "яратнавай" - "яратмишнавай" яз ва "фамилди" - "фамилияди" яз ганайтIа, мадни хьсан жедай, вучиз лагъайтIа урус чIалай къабулнавай кIеве гафунин битаввал чи чIала дегиш хьанва. Абуру лезги грамматикадин тIалабунралди кIуватлу туш.

"Литературади инсан тербияламишда", - лагъана арифдарди. "Чирвал яракь яз", - лугъузва масада. Гьавилия вахтунин чархунал авторди методикадин "чукIулар" хци ийизва ва, абуруз къилав гуз, муаллимриз теклифзава. Идалди ада муаллим руьгьдалди, чирвилералди, алакьунралди ва гьа алакьунар ишлемишиз хьуналди амаллу, тежрибалузи хьун гуьзлемишзава. Им автордин ктабдин кIилин мурадни я. Метлебдикай рахайтIа, адаз вичин гьар са теклиф, тербиячиди аннамишна, адал амал авуна, ам вилик тухуникай ибарат жезва.

Ктабдин кIиметлувилерикай сад ам я хьи, авторди, алатай ва алай девирар фикрда къуна, абурун садвилерикайни тафаватлувилерикай, мумкинвилерикайни истемешунрикай суьгьбетзава. И карди девирин чирвилер гунин шегьреяр къушаба эцигдай, цийи девирда цийи технологияр кардик кутадай жуьреяр ишлемишдай тежерар ачухарзава. Месела, авторди литературадин методикада атанвай кIайдаяр адетдинбуруз ва цийибуруз чара ийизва. Сад лагъайбур 7, кIеве лагъайбурни 7 кIайда чара ийизва, яни тарсуни кIайда муаллимдин тежрибадалай ва адан ихтиярда авай техникадалай аслу жезвайди къалурзава. Авторди лугъузва хьи, гуя тарсарин къадр йисалай-суз артух жезва. Зун и фикрди хь галазни рази туш, вучиз лагъайтIа, йисалай-суз чIехи

классра лезги чIалаз ва литературадин гузвай тарсар 4-далай 2-дал къван ахванва. Ихьтин гьалдиз сакIани гзаф хьун лугъуз жедач.

Ктабдин авторди кIейдзавайвал, чи мектебра аялри чирвилер къачун 3 жуьре: репродуктивный (лагъайди кIун), продуктивный (чирвилерал чирвал эхцигун) ва творческий (яратмишиз хьун) кIайдайралди кIиле физва. Яни Къурбан Халиковича аялриз тербия ва чирвал гунин кар тек са муаллимдин хивез вегьезвач. А вич ада аялдикай обществодиз вафалу инсан авун патал вири жавабдарринви ялиз тазва. Зи фикрдалди, гьа им алимдин важиблу теклифрин кIилин куклуш я. Ахьтин тербияламишунин карда методистрин кIизилдин гьалкъада вичин вири мумкинвилер ишлемишна кIанзавайди алимди ачухдиз раижзава. Закалдин къашарни яз авторди къалурнава: муаллим, мектебдин дирекция, образованидин кIилин идара ва диде-бубаяр. И кIайдадизни алимди илимдин жуьреда "кластерный" кIайда лугъузва. Автордин веревирд важиблуди я: "Ихьтин садвал, образование ва тербия гузвай вири хилерин иштираквал, абуру мектебдиз гузвай куьмек, гьелбетда, хайи литературадин муаллимдиз мадни гзаф герек я. Гьавилия тежрибада кластердин кIайда ишлемишун менфятлу я".

КIеве лагъай кIил 5 паюникай ибарат я. Абуруни чпин кIилди-кIилдин, тематика сад ятIани, темайриз кIуллугъзава. Месела, 1-паюни мецин эсерриз, 2-да литературадин махариз, 3-да XVIII-XIX асирин литературадин, 4-да XX асирдин литературадин рекер ачухзава. И паюра авторди ономастикадикай, космономиядикай, гьатта зономиядикай хийир къачуз, гзаф авторрин эсеррин азад нефес къалурзава. Бязи вахтара, теклифрилай гьейри, вичин фикр гужлу авун яз, тарсуни методикадин амалрикайни чан алай паяр гьизва. Алим и жигъетдай Е.Эминан, А.Гьасанан са бязи эсеррал акъвазнава ва абуруз мад сеферда гуьзгудай килиг хьийидай мумкинвал гузава, абурун философия кIекай ибарат ятIа, ачухарзава.

Эхиримжи гафуна алим, алай аямдин инсан яз, уьмуьрдивни илимдин эгечнава. Ада чIал ва эдебият халкьдин къатара ишлемишзавай зайфвилерикай, ктабар эвезиз алахънавай флешкайрикай, ЕГЭ-дин бязи чирвилер къачуниз жегил несилдиз кIеци гузвай терефрикай лугъузва. Програмадин бинедаллаз ва адан нефесдин еришдаваз автордилар методикадин кIетIенвилер вилик финин рехъ, кIайда, вахтаринни дегишвилерин шикилра туна, къалуриз алакьнава.

Вири пагь атIана секин хьанвай. Табасаран дишегьлиди, вичин чIалан иесивал ийизвай, гафни хьлагьнач. Ам, кIил кIарци ягъайди хьиз, палатадай экъечна.

Са арадилар, кефи ачух хьайидалай къулухъ, зи гьевчи руш Ирададик хьуьруьн акатна: "Бах, зи рикел вуна чаз школада кIелай Расул Гьамзатован "Хайи чIал" шиир хтана. Вуна а шиир халис кIайдада чи йикъарин гьакьикъатдив гекьиннай. Хайи чIалан ван хьайила, кIейидални чан хкведа, лугъуда..."

Къени, санитаркайри гIилераллаз хкана, койкадал эцигай вунни, чIалакай рахайла, къарагъна!.. Яраб, ваз хьиз, виридаз чпин чIал кIан хьанайтIа, гьикьван хьсан жедай!.."

Эхъ, чIалакай зарафат авун дуьз туш. Лацуудаз лацууди, чулавдаз чулавди лагъана кIанда. ЧIал кIе кIада - пака жув квахьда...

Чал

Магьрум ийимир!

Мариян БУГАЕВА

Акъалтзавай несилдиз тербия гунин карда кIилин чка, гьелбетда, дидед чIала къазва. Ам чирунин асул бинени хизанда ава.

Чал сифтени-сифте хизанда хьана кIанда, школада аялдиз кIелиз, кхьиз чирдайвал.

Шегьердин школада чIал течир аялди хь галаз кIвалахун гзаф четин я. Шегьерар анихъ амукьрай, хуьрерани гзаф аялар урусдалди рахазва. Лезги сесер лугъуз жезвач. Гьи миллет я лагъайла, вирида "зун лезги я" лугъун ийизва. Лезги чIалал рахаз тежезвайла, лезгивал квелди тестикьарда?..

Аялриз урус тIварар гузвай дуьшуьшар гилани амазма. ЧIехи хьайила, бязи аялри чпин урус тIварар дегишарзава. Бес тIвар эцигдайла диде-бубади фикр гун лазим тушни?

Дидед чIал течир касдиз бубайрилай атай адетар, лезгийрин меденият, эдебият чир жедач. Абуру хийир-шийирдин кIарани чеб урусри ва я маса миллетри хьиз тухуда.

РикI тар жедай кар ам я хьи, бязи лезгийриз чпин чIалал кIелна кIандач, аялар урус чIалал чапнавай Дагъустандин литературадин фирай лугъузва.

Ахьтин диде-бубайриз са чпин ванцелай гьейри, маса са касдин ванни къевез кIан жезвач. Гьахьтин лезгийриз чизвач хьи чIал авачир халкь тежедайди. Абуру, чIал ва халкь хуьдай чкадал, абуру квахьуник къуьн кутазава.

За гьевечи классрин аялризни тарсар гана, тарихдин тарсарни тухвана. Жуван чIалал рикI алайвилар, алай вахтунда лезги чIалан ва литературадин тарсар гунал элячIанава.

Гуьрметлу лезгийр, гуьрметлу диде-бубаяр, вахар-стхаяр, за кIекай тIалабзава: виш йисаралди чи диде-бубаяр рахай, чав агакьарнавай дидед чIалакай - лезги чIалакай аялар магьрум ийимир!..

Нумрадиз шиир

Чи хуьрера фадлай "Лезги газет" кхьизвай, кIелзавай ксар гзаф ава. Ахьтинбурукай сад Ахъегъа яшамиз жезвай чепиви Эбедан руш **Севинжи МУРТУЗАЛИЕВА** я.

1976-йисуз юкьван мектеб акъалтIарайдалай къулухъ ада Чеперин хуьруьн К.Марксан тIварунихъ галай колхозда зегьмет чулуна, 17 йисуз звела - кассирдин, гуьгьунлай счетовод-бухгалтердин везифаяр намуслувилелди тамамарна. 1992-1998-йисара мектебда пионервожатый, сифтегьан классрин муаллим яз кIвалахна.

Севинжи Муртузалиева 2014-йисалай Ахъегъа яшамиз жезва. Вичин азад вахт дагъви дишегьлиди яратмишунриз бахшзава. Са вахтунда хуьруьн куьтурадин кIвале гьевескар артистка яз кIвалахай ада исятда шиирар кхьизва. Чи редакциядив ада 100 йисан юбилейдиз бахшнавай "Лезги газет" лезги халкьдин рикI алай" тIвар алай шиир агакьарнава.

Севинжи МУРТУЗАЛИЕВА

"Лезги газет" халкьдин рикI алай

"Лезги газет" лезги чIалан бине я, Лезги чIалал рахазвай пак чешме я, Дидедин чIал кIанибуруз чешне я "Лезги газет" лезги халкьдин рикI алай.

Вун са шумуд чиникай я ибарат, Багъа я аз ви гьар са гаф, ибара, Агакьардай чал дуьньядин хабарар, "Лезги газет" лезги халкьдин рикI алай.

Космонавтар, малдарарни алимар, Къагьриманар, регьберарни гьакимар, Аквада чаз ви чинрай мад малимар, "Лезги газет" лезги халкьдин рикI алай.

Лезги жемат сад авун ви мурад я, Вун кIелзавай инсанарни лап шад я, Садалайни аслу туш вун, азад я, "Лезги газет" лезги халкьдин рикI алай.

Мубаракрай юбилей ваз чIехи тир, Вун чи руьгьдин гьед я даим экуь тир, Тарих ава вахъ къадим тир, рехи тир, "Лезги газет" лезги халкьдин рикI алай.

Агъ, зи хайи чIал!

Роза МИНГЪАЖИДИНОВА

Зи хайиди тир масан чIал, зун гьамиша гьейран я вал... Дуьньядиз машгьур "Лезгинкадал" алай тIвар я вун. Халкьдин лувар я вун!..

Гьикьван риваятар ава чIалакай. Гьикьван чIалар дуьньяда ава. Амма гьардаз вичин хайи чIал, вичин багъри инсан хьиз, хуш я, кIани я.

Завай и сеферда, чIал себеб яз, зи кIилел атай агьвалатдикай рахун тавуна акъвазиз жезвач. Ругуд юкьуз реанимацияда къатканвай зун палатадиз акъуднавай. Патавни зи аялар акъатнавай. Шадвални квай, пашманвални. Операция авунвай завай я ацукьиз жезвачир, я алай кIа-

дилай къарагъиз. Зун палатадиз хкана са декьикьани фенач, зи япарихъ ван галукьзава. Къатканвай авар дишегьлиди муькуьдавай хабар къазва: "Вы понимаете их?".

Жаваб гузва: "Да нет, откуда? Наш табасаранский язык похож на азербайджанский".

ГьикI хьанатIани чидач, кIеве патайни системаяр кутунвай зун къатканвай чкадал ацукь хьана. Системаярни хкатна. КIеви ванцелди за лугъузва: "Как? С каких пор табасаранский язык относится к азербайджанскому?.."

Зи аялрикни теспачавал акатна. "Чан бах, чIал гьим кIантIани хуьрай, чаз кIанзавайди вун сагь хьун я. Ваз исятда пис хъжеда".

Самурдин там - женнетдин пипи

Юрий МЕВЛУДИНОВ,
“Самурдин лесопаркдин” регъбер,
тлебиат хуьнин рекъий РД-дин
лайихлу работник

ТАМ. Самурдин там. Яраб и гафунин кьене гьикъван гуьрчегвал, назлувал, такабурувал, сейливал аватла! Таму инсандин гуьгуьлар ачухарда, кефияр кьумбар ийида, иллаки гатфарин вахтунда кьушарин нагъмайрик кьеттен серес жеда. Каспий гуьлелай кьарагъай уьцую шагъвар тамун атирик акахъайла, ажайиб гъава арадал кьезва. И гъавадал нефес кьачуналди инсан тух жедач. Гъавилай тушни чи тамуз “женнетдин пипи” лугъузвайди. Гъахълу гафар я...

Тамуз вири физва, адал виридан рик ала, гъарда вичин жуьре хийир кьачузва: сада кьурай цам-кларас тухузва, гатфарин вахтунда, мартдин юкварилай башламишна, та атана апрель акъатдалди, чехи-гъевчи цирйирин гуьгуьна жеда. Зул атайла, клерецринни кьарникъузрин, члур кицикринни мерейрин гуьгуьна гъатда, са гафуналди, тамай садрани инсан кими жедач. Эхъ, там девлет я - вири тамай гъизва.

А тамув бес чун гьикъ эгечизава, гуьрметлур? Гъаф мергъяматсузвилелди, инсафсузвилелди... Чидач, белки, чи чкадин халкъдиз и тамун гуьзелвилер, мензераяр аквазватлани, тахъайтла, хъайиди хъуй лугъуз вердиш хъанва-

Назни атир багъишиз...

тлани, алапат я ихътин члур алакъа хъун. Тамун кьерехар ва дегънеярни кваз зирзибилдин хъуртарив ацурнава ва и къацай кар давамарзава. Зирзибилдик квачир са затни авач: пулукъарни, баклажкярни, гуьзгъярни, квалерикай худнавай пенжерин рамкаярни, хайи шифердин кьатларни - а кьил авач и сиягъдихъ. Куз жедай затларни тамуз гадарзава... Я инсанар, пагъ, куь “меденивал” вуча?!

- Гуьрметлу хуьруьнбур, жегъилар ва мугъманар! Ша чна чи ерияр, сергъятар, уьруьшар михъиз хуьн, абурун кьадир жен - вири чалай аслу я. Аквадай хътин хъсан гел таз алахъин... Гаф атай чкадал лугъун лазим я: Билбилхуьруьнни Хтун-Къазмайрин арада, тамун кьерехда кьарасу зирзибилдикай михъна, кванерикайни цементдикай вижевай булах туькьурна, винел яд хъвадай кружкани, патав ял ядайвал куьсрини эцигнава. И кваллах кьурушви, рагъметлу Дуьгуьшев Нариманан хва Мирзебега вичин бубадин руьгъдин гуьрметдай туькьурна. “Дыхан булах” лугъуз тварни акъалтна. (Къурушвири жувалай чехидаз, гуьрмет авун яз, “дых” лугъуда). Булахдин кьилелайни кхъенва: “Ас-саламу алейкум” - им икрамун я булахдиз, хъсан адетар хуьн я. Агъадихъ физвайдани, винидихъ хъезвайдани, машинар акъвазарна, михъи гъамга хътин кьайи яд хъваз, куьсридал ацукъна, лезет кьачузва. Чухсагуьл ихътин рухъвайриз, баркалла!

Цаяр кьункиди гьихътин бедбахтвилерал гъизватла, виридаз малум я. Садани рикелелай алудна кландач цлун цлверекдикай ялавар жезвайди. Гатфар мукъвал жезва, шаз тарарилай авахъай пешер чиле мес экигъай хъиз ава, чебни кьуранва. Са бязибуру, пипирусдиз цай яна, кьал гадарзава, а патал фена - кьатни. Гъар са касди вичин гьерекатрал, вичи вуч ийизватла, гуьзчивал тухун лазим я. Чир хъана кланда хъи, кьурай пешери барутди хъиз цай къада. Чехибурухъ галаз аяларни, цирйир кватлиз, тамуз физва, чехибуру аялар тагъкимарна кланда: тарарал херкъац ийимир, цаяр хъувун тавун, хъувуртла, хкадарун, ацукъай чка кьай-

дадиз хкун - и месэлаяр гъам чехибуру, гъам гъевчибуру аннамишна кланда...

Самурдин там 7682 гектардин майданра экиа хъанва. И сергъятра 8 хуьр ава: Нуьгди, Къумух, Азадогъли, Самур, Тагъирхуьруьн-Къазмаяр, Хтун-Къазмаяр, Билбилхуьр ва Приморский. И хуьрера яшамш жезвай агъалирихъ тамун сергъятра векъин уьруьшар ава. Тлалабзава кватлизвай векъер-квалариз цай ягъ тавун, абур са кьерехда кватлун, чарасуз мукъаятвал хвена кланда гъар са касди.

Гъавадиз физвай гумадик инсандин бедендиз гъаф зиянлу шейэр ква, ада экология члурзавайди фикирдиз гъун четин туш. Бес тамуз гьикъван зиян жезва?! Ша чна и надир имарат, там ва адан назни атир пайзавай тлебиат вилин нине хъиз хуьн!

Гъаф инсанар, сиягъатчяр кьезва чи тамуз. Чи там авай гъал акурла, абурун вилик чи кьилер агъуз тежен, абур гъамиша вине жедайвал ийин. Самурдин тамун Фергъятахуьруьн участокра авай платандин тарциз килигиз, гъаф инсанар ва туристар кьезва, тарцин шиклар ягъиз хъфизва. Алимри а тарцин тахминан 750-800 ийс я лугъузва. Алай ийсан апрелдин вацра Москвадай алимар кьведайвал я, тарцин яшар думдуьз чирун патал. Чкадин халкъдиз анаг пак зиярат тирдини чизва, адаз “пирен тарни” лугъузва, инсанар датлана анал кьезва...

Чи лесопаркда зегъмет члугъузвай мешебегийрин кьадар тлимил ятлани, абурун зегъмет екеди я. Кьуд касди зегъмет члугъузва: Акимов Алима, Хидиров Нурмегъамеда, Ферзалиев Гъасана, Эмиргъамзев Къихлера - абур там патал чпин чан эцигъавай, рикъ кузвай халис пешекарар я. И ксар мукъвал-мукъвал школайризни мугъман жезва, аялрихъ галаз там хуьникай суьгъбетар тухузва.

Чна чи игътиятвални квадарзава: волонтерикай пожарный дружинаяр тешкилнава. Ихътин дружинаяр Азадогълида, Самурда ва Тагъирхуьруьн-Къазмайрал кардик ква. Чаз са пожарный (патрульный) машинни ава, яд кьачудай помпа, бес кьадар лопаткаяр, ведрояр, далудал вегъена (ранцевый), цай хкадардай 15 огнетушители кьачунва. Гъар ийсуз тамун кьене цай са патай мукъуь патаз тefин патал зулар члугъузва. Фидай рекъер туькьурзава... Ша, гуьрметлу юлдашар, чна и надир там хуьн. Им чи виридан пак буржи я...

Заз жуван и суьгъбет тлебиатдал ва тамарал ашукъ, адакай гъаф шириар кхъенвай Аллагъяр Абдулгъалимован шиирдалди куьтягъиз кланзава.

*Ша, зи дустар,
Няматар хуьн,
Къацувални
Девлетар хуьн,
Чун гъар сад жен
Иеси хъиз.
Чаз жен кьадир,
Чи кьуллуьгъда
Акъвазнавай,
Мердвилелди
Назни атир багъишиз,
Генг я зи чил,
Агъа пад - гъуьл,
Вини падни -
Дагъни дере
Хкаж хъанвай сересдиз.
Туш чун кесиб,
И тамни я
Женнетдин пипи,
Лези руша
Хранавай
Гамуналлай нехиш хъиз...*

Делилар кватлизва

Дагъустанда гуьлуьн кьерехра ва федеральный хсусиятда авай чилериз талукъ тамам делилар кватлунин кваллах гегъенш майданра башламишнава. И кардин себеб республикада туризмдин хел вилик тухун патал инвестициярин жигъетдай кьешенг чкаяр жагъурун я, хабар гузва РД-дин чилерин ва эменнидин алакъайрин министерстводин пресс-кьуллуьгъди.

И кваллах РД-дин “Дагтехкадастр” ГБУ-дин, РД-дин туризмдин, Дагъустандин чилерин ва эменнидин алакъайрин министерстводин ва Росимуществодин РД-да авай территориальный управленидин векилри кьиле тухузва.

Министерстводи хабар гузвайвал, алай вахтунда гуьлуьн кьерен чилер гьисабдиз кьачунин кваллахар Къарабудахкент, Мегъарамдхуьруьн, Къаякент ва Дербент районра кьиле тухвана акъалтларнава. И кваллахар амай чкайрани давамарда.

Кьиле тухванвай кваллахрин нетижайриз талукъ делилар РД-дин чилерин ва эменнидин алакъайрин министр Заур Эминова РД-дин Кьил Сергей Меликован “Дагъустан Республикадин хсусиятда авай чилерин ресурсар идара авунин ва менфятлуздаказ ишлемишунин нетижалувал артухарунин гъакъиндай” (2020-йисан 11-ноябрь, 107-рг) тапшуругъ кьилиз акъудунин сергъятра аваз гъазурзавай докладда раижда.

Рекъер туькьур хъийида

Дагъустан Республикадин “Зи Дагъустан - зи рекъер” кар алай программадин сергъятра аваз 2021-йисуз, санлай кьачурла, 270 километр тешкилзавай 400 куьче ремонтда, хабар гузва РД-дин транспортдин ва рекъерин майишатдин министерстводи.

“2021-йисан бюджет туькьурдайла, муниципалитетрин куьчярни шегъреяр ремонт авуниз субсидияр яз 1 миллиардни 353 миллион манат чара авун фикирда кьунва. Идакай 8 шегъердиз - 810,25 миллион манат, 41 муниципальный райондиз 542,8 миллион манат рекъе твада”, - кьейдна идарадин векилди.

Рикел хкин, алатай ийсуз кар алай проектдин сергъятра аваз регионда, санлай кьачурла, 263 километр тешкилзавай 384 куьче ремонтнава. Шегъеррин округив ва муниципальный районив и макъсаддалди агакъарнавай субсидийрин санлай кьачур кьадар 1 миллиардни 287 миллион манатдиз барабар я. 2019-йисуз лагъайтла, транспортдин налог яз кватлнавай такъатрихъ Дагъустандин шегъерра ва муниципалитетра, санлай кьачурла, 149 километр тешкилзавай 184 куьче ремонтна.

Идалайни гъейри, “Хъсан еридин ва ха-

Къейд ийин, эхиримжи вахтара гуьлуьн кьер кьулай гъалдиз гъунин ва михъи авунин месэлайриз кьеттен фикир гуз башламишнава. Ик, чна идалай виликни хабар гайивал, Республикадин халкъдин общественный фронтдин активистри, “Каспийский природоохранный центр” АНО-ди ва ДГУ-дин экологиядинни дурумлуздаказ виликди финин институтди санал Каспий гуьлуьз авахъзавай чиркин ятарин карта туькьурунин проект кьилиз акъудзава.

И серенжемрин макъсад республикада туристар, ял ядайбур патал кьулай шартлар туькьуриз алахъун я. Гьикъ лагъайтла, эхиримжи вахтара Дагъустандиз сейр ийидайбурун кьадар йисалай-суз артух жезва. И хилез кьеттен фикир гунин тереф республикадин кьиле авайбуруни хуьзва. Ик, РД-дин Халкъдин Собранидин 55-сессиядин вахтунда депутатри туризмдин хиле зегъмет члугъузвай карчийрилай кьачузвай налогдин агъуз тир (1 процентдив агакъна) ставка тестикъарнава.

Ставкани кьадар агъузунин теклиф алатай ийсан эхирра РД-дин Кьилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликова ганай. Адан гафаралди, и серенжемди республикада туризмдин хел вилик тухунин кардик гьерекат кутада. Санлай кьачурла, Сергей Меликова вилик туриствилинни ял ягъунин кластер туькьурунин ва Дагъустанда мугъманриз ийизвай кьуллуьгърин ерилувал артухарунин месэлаяр эцигнава.

тасуз шегъреяр” милли проектдин сергъятра аваз алай ийсуз Дагъустан Республикада региондин важибувал авай ва, санлай кьачурла, 51 километр тешкилзавай автомобилрин шегъреяр ремонт авунин ва я цийиикла туькьур хъувунин кваллахар кьиле тухуда. Гъакни, кьилди кьачуртла, Махачкъалада, санлай кьачурла, 54 километр тешкилзавай куьчярни шегъреяр ремонт, бязи чкайра капитальнидаказ ремонт ийида. Федеральный ва региондин бюджетрай и рекъериз 2412,85 миллион манат чара авунва.

Алай ийсуз региондин важибувал авай вад шегъердин участокар хатасузвилин ва кьулайвилин жигъетдай истемешунив кьадай гъалдиз хкида. Абурун жергеда Манаскентдин патавай физвай ва “Каспий” санаторийдив агакъарзавай 4 километрдин шегъерени ава, ам, цийиикла туькьур хъуьна, ишлемишиз вахкун 2022-йисан пландик кутунва.

Идалайни гъейри, рекъерин гьерекатрин хатасузвал артухарун патал 2021-йисуз республикадин важибувал авай шегъерейра 10 видеокамера эцигда ва транспортдин такъатрин заланвилел гуьзчивалдай са пункт туькьурда.

Харжийрин са пай эвезда

Экономикадин гъакъикъи секторда производство тешкилнавай карчийриз государстводин патай авунвай харжийрин са паюниз барабар субсидийрин куьмек кьачудай мумкинвал ава. Субсидияр гунин кваллах РД-дин экономикадин ва мулклар виликди тухунин министерстводи государстводин “Дагъустан Республикадин дагълух мулклар яшайишдинни экономикадин жигъетдай виликди тухун” программадин сергъятра аваз кьиле тухузва.

И программа республикадин дагълух мулклар суьрсет гъасилунин карда куьмек гунихъ элкьурнава. Адан бинеда дагъвийрин дуланажагъ яшайишдинни экономикадин жигъетдай хъсанарун, хуьрерин агъалияр шегъерриз куьч хъунин вилик пад кьун ава.

Субсидия кьачуник гъакни хсуси майишатрин иесийривай умуд кутаз жеда. Абуруз куьмек гъевчи жуьредин техника (векъ ядай, дуьдгъвер худдай тадаракар, культуватор ва мсб.) маса кьачуниз ийизвай харжийрин тайин пай эвез хъувуналди гуда.

Субсидийрин куьмек кьачун патал РД-дин экономикадин ва мулклар вилик тухунин министерстводив тайин жуьреда кхъенвай арза ва лазим са жерге документар агакъарун герек я. Къейд ийин, и кар РД-дин МФЦ-дин филиалрин куьмекдалди ийиз жеда. Важиблуди ам я хъи, арзаяр гьич тахъайтла эхиримжи пуд ийсан вахтунда производстводал машгуьл карчийривай кьабулда.

Арзаяр кьабулиз 9-мартдиз башламишнава ва 2021-йисан 11-майдалди давам жеда. Конкурсдин серенжемрин нетижата такъатар амукънаваз хъайитла, конкурс давамар хъийида ва цийи вахт эхцигда. Гъа са вахтунда, арадай акъудиз жедай себебар аваз, конкурсдай акъат тавур карчийриз арза мад сеферда хгудай мумкинвал жеда.

Идалайни гъейри, алай ийсуз, Дагъустанда сифте сеферда яз, ветеринар, агроном, зоотехник, хуьруьн майишатдин механизатор яз дагълух мулклар кваллахиз кланзавай арандин агъалийризни куьмек гун фикирда кьунва. Абуруз са сеферда пулдин куьмек гудайвал я.

Саламатдиз хуьзвай дестекар

Дашлемир ШЕРИФАЛИЕВ

Пирерал, шейхерал, зияратрал гьалтайла, къадим Ахцегьар лап девлетлу чкайрикай сад я. Исытда парабуроз чидач жеди, дегь заманада куьгьне Ахцегьар къуза пата Келез хивен этегдик кваз, гуьне пад вири сурарини магьсулар цадай никлери къунвай. Пак ксарин сурарал халкъди, къетлен гуьрмет авунин лишан яз, гуьмбетар эцигиз, абур хуьзвай, пирериз элкьезвай. XX асирдин сифте квилералди, халкъди хуьз, а чкаяр зияратар хьиз амай. Гуьгьунлай Советрин девирда, рекьер-хуьлер, цийи дараматар туйкуьриз, пак чкаяр кваз къунач, гьайиф хьи, парабур квахьна. Ятлани къе Ахцегьа къадаг агакьна гьеле чаз чизвай пирер ама (чин тийизвай бур мадни гзаф я): Мурад бубадин, Мир Мегьамед бубадин, Молла Мегьамед бубадин, Нехет бубадин, Ширин бубадин, Молла Эглер бубадин, ирид абрекин, Абу Муслиман вах Кюмоьль Мемунатан, Биренбеган, Миминан, шейх Гьажигь Гьуьсейн эфендидин, шейх Шефи бубадин, шейх Шурулагьан, Гьажигь Абдулкадиран, Мирзе Алидин, Гьажигь Кишмиш бубадин, Мурьуд Мегьамед бубадин, Гьазур дидедин, Нур бубадин пирер... Камаллу агьсакьалри лугьурвал, абур (Аллагьдин рагьметдик кваз хуьй чеб!) чи берекат, чун саламатдиз хуьзвай дестекар я. Гьавиляй абур чнани жезмай къван хвена, гуьрмет авуна къанда.

ханадиз къабулна. Мугьман хьунин себеб лагьана, чун суьгьбетдив эгечизава.

■ **Зиядин халу, и тутун тарцикай квез вуч чида ва ада куь кваллин хандакриз, цларин мягькемвиллиз таьсирзавачни?**

- Рагьметлу бубайривай ван хьана, риклел аламайвал, ам вичиз пара еке дережа авай пирен чулав тутун тар я. Бязибуру адаз "Шарвилидин чултан тар" (чул-чуд, яни куьд гьавадин мягькем минара-къеле) лугьузни ван хьана. 1900-йисуз чи члехи буба Гьейбета Шалиев Мегьамдалидивай маса къахчур и чилел гьа и тутун тарцин дибдивай кваллин цал эцигна. Тарцин дерин, гужлу чларахар 50-55 метрдин яргьа, гьатта вацун керейни кваз малум ятлани, абур, алааматдин каря, чаз ва гьич са къуншидизни хасаратвал ганвач. Адан къакьан куькьвай анжах са сеферда аял аватна ва адаз тларвал хьанач. Куьрелди, ихтин сувабдин тар игисна чи кваллин патав хьунал зун парашад я. И пир алай чкани чун гьамиша михьиз хуьз алахьзава. Дяведин дар йисара а тарци чун, аялар, кашай акьудна лагьайтлани жеда.

■ **Итарци емишар хкизмани?**

- Эхь, гьелбетда, лап булдади. Жегьре-чулав тавдин пара ширин, тлуб хьтин еке тутар гьиди гьар йисуз. Эхиримжи йисара абурал нуьклер, лифер пара алтлушзава - дагьдин никлера магьсулар хьазмач эхир.

атана акьатай са дугьри девриш кас гутун зегьем макьамда, Ахцегь дагьларай яна, Шеки патахь хьфизваз хьана. Яргьал рекьги гьелекнавай ада са геренда Ахцегьа, вацун керехдив гьай куьгьне чултан дибдив ацукьна, ял яда. "Пагь, хуп! туширни инал, дадмишна, гьарарат рекьидай са ширин майва алайтла!" - пелекай гьекь шткана хьиз, рикляй ният акьатда адан. Тажубдин кар я: гьа гьекьедин стлал аватай чкадал тутун къелем пайда хьаналда. Гьанлай Шекидив агакьдалди дуьз 7 чкадал ял яна лугьуда ада ва гьа 7 чкадални сад-садан къаншарда, садаз-сад аквадайвал, чулав тутун зурба тарар экьечна. Абурукай иридакьани, инсанрал алай тларвал алудиз, абуроз вафалу-даказ куьллуьгьзавай пирен тутун тарар хьана. Гьакькиятдани, пак ксар дуьньядал вири инсаният патал халкънава. Чи пирен тарци иллаки маман самар, сухан тларвал алай азарлуьриз хьсандиз куьмекзава. Месела, свах тлазвай касди, фена, вичин михьи ниятдалди пудра "Куьлгьу" дуьа келиз-келиз, вичел алай са парталдай а тарциз са гьевчи мих янамазди, адаз регьят жеда.

■ **Яраб а пак касдин твар вуж тирта?**

- И муькваралди а рагьметлудан твар, гьелбетда, чаз садазни чидачир. Анжах 1961-йисуз чун иниз тутун тарцин патав гьай куьгьне квалерай 1960-йисуз эхкьечайди я. Исытда а чи сан-суракь авачир къван куьгьне квалера чи дашан хва Ра-

Ширен тутун тар

■ **Ам пир тирди квез гьинай чиди? Тахьайтла, иник са михьи инсандин сур квани?**

- Ваь, сур квач. Амма рекьий кьез-хьфизвай саки вири жемьатди, адахь элкьевена дуьа келзава, садакьадин пул эцигзава, тларат кутазава, адан тандиз михер язава. Арабир йифен бередани, сухан тларвал къа-ти хьайила, атана, тук-тук ийиз, таран тандиз инсанри михер язавай ванер къеда. Дугьриданни, им вичел еке незуьр алай пир я. Фикира садра, исытда авайдалай хейлин пара калер, яцар хуьзвай вилик девирда сада рекьин керехдив тутун са жалгьа (къелем) цанайтлани, малари ам тадачир эхир. Ам, якьин, Аллагь-Тaalадин, тлебиатдин къетлен къуватри хуьзва.

■ **Пирен тар я лугьуз, куьне адан къуру, ханвай хилерни кузвач ман?**

- Ваь, гьелбетда, гьич къисметни тахьуй. Тар къуру хьуникди пире вичин паквал квадарзавач къван. Вичин залан-вилкиди адан са шумуд пад - чихел хана, галатна. Амма абурал кун патал гьич садан гьилни физвач. Дяведин вахтунда чи къуншидал яшамаш хьайи Атакиши лугьур са кесиб нехирбанди хьуйтлуьз, а тарцикай къуру са кларас тухвана, вичин къула канай лугьуда. Гьа йисуз адавай садан кал, рагалай аватна, къена. И тарцик къагьай парабуроз зиянар хьанвай гьахьтин дуьшувшар малум я. Саки 20 йисуз Грозный, Баку шегьерра нафтладин мяденра, ахпа Хине бургуьчивиле квалалахь заз са артух дерин ихтилатар чидач. И пирен тарцин тарих куьне Шалиев Шалидивай хабар яхь, - меслятна ада чаз.

- Тутун тарцин пирекай заз зи баде Разиядивай, адазни вичин къари Дерышавай суьгьбетар пара ван хьана, - ихтилатна 72 йисан яшдилай алатнавай Шали бубади (1932-2007, багьманчи) 2004-йисан июлдиз. - Тахминан 250 йис идалай вилик, гьинихьай ятлани чидач,

миз ава. Гьа и квалер эцигунин мел авай макьамда, хьсандиз риклел алама, ре-гуьухбан Гьажидин паб Серми бирдан чуьр хьана, якьалдна. Гьа береди а дишегьли, вич-вичел алачиз, яшлу итимдин ванцелди рахана. "Адаз самар атанвайди я, къентур вахар", - лагьана, зи рагьметлу диде-ди, адан тлуб къуна хьиз. "Вун вуж я, чан буба?" - лагьана хабар къуна. "Зун пирен тарцин сагьиб Нур буба я. Зи изин авачиз, адан куьлгедикай хкьечна хьфей куьн 25 йисуз ирели жедач", - лагьана Нур бубадин пак руьгьди. Гьада лагьайвал, дугьриданни, гьакь хьунни авуна, валлагь. Гьа чла-валай куьлухь за гьар гьафтедин жумья юкьуз, а пирел физ, рагьметлу Нур бубадин руьгьдиз жуваз чидай са дуьа бахшзава, хата-гунагь хьанатла, Аллагьдин хатурдай гьил къахчун тларабзава. Аял члавалай заз чидайла, а тар исытда авайдалай дуьз 4-5 сеферда гьаркуь ва еке тир.

Пирен тутун тарцин гьакьиндай заз итижлу са маса ихтилатни чиди, - гьевес-лудаказ давамарна ада вичин суьгьбет - 1916-йисуз вичин кесиб хизан хуьн патал къазанмишиз Баку шегьердиз фенвай чи къунши Кьардашев Кьардаш (и ихтилат заз гьадан вичин свийай ван хьайиди я) ана чайханада ацукьнавай.

- Вун гьинай я? - атана, патав ацукьна, хабар къуналда адавай са куьзуь эрмениди.

- Ахцегьай, - жаваб ганалда чи ватангьлиди.

- Лап хьсан. Ана куь хуьруьн къуза патан са хьуртак, Самбур вацун а патал хьиз, тутун пирен зурба тар алайди тир. Ам амани?

- Ама.

- Чи ата-бубаяр виликрай Ахцегьа яшамаш хьайибур я. Гила са виш йис къван я чи тухумдиз аниз хьфин къисмет тахьана. Чаз чи камаллу агьсакьалрин патай гьамиша гьа эфзел (артух) тарцин веси авайди я. Килиг гьа, а пак тарцихь хьсандиз гелкуьгь, адаз гьич хасаратвал гуз тахуй. Ахцегьа аваз, йиса адан 3 тут тлуьн тавун гунагь я, дадмишун - суваб, - лагьана ва, Ахцегьиз хьфейла, гьа тарцин патав кесибриз паюн патал ада садакьадин пулни ганай.

Еке агалкъун

Чи мухбир

Шаз, 2020-йисан ноябрдиз, Махачкъалада республикадин жегьил пианистрин Готфрид Гьасанован тварунихь галай XXI конкурс кьиле фена. Ана Ахцегьрин Рагьимат Гьажиевадин тварунихь галай музшколадин (директор - РД-дин культурадин лайихлу куьллуьгьчи Абдукерим Рагьимов) векилрини агалкъунралди иштиракна. Нетижайрикай делилар анжах гила хтана. Ик, дуьньядин классикадин четин яратмишунар вини дережада устадивелди тамамарунай истемийшдай жюридин кьарардалди Ахцегь ДМШ-да музикадин рекьий чирвилер къачузвай Муслим ШЕРИФАЛИЕВ (4-класс), Лейла СУЛЕЙМАНОВА (2-класс), Мегьамед АГЬМЕДОВ (6-класс) ва Кьизилгуьл ШУАЕВА (1-класс) РД-дин культурадин министрстводин, республикадин учебно-методический центрадин I дережадин дипломриз, абурун муаллим, РД-дин культурадин лайихлу куьллуьгьчи Селимат ВЕЛИЕВА Министерстводин чухсагуьлдин чарчиз лайихлу хьана.

Республикадин нуфузлу конкурсдин жегьил дипломантар 2-мартдиз райадминистрациядин нубатдин совещанидал "Ахцегь район" МР-дин кьил Осман Абдулкеримова тебрикна, абурвал дипломар важкана ва, гьевесламишунин лишан яз, вичин патай пулдин премиярни гана.

Конкурсда республикадин саки вири районрин музшколарин векилри иштиракна, абурукай анжах Ахцегь ДМШ-дин аялар тафаватлу хьана. Гьелбетда, эвелимжи нубатда, им музшколадин высший категориядин тежрибалу муаллим Селимат Велиевадин ва директор Абдукерим Рагьимован гьакьисагь зегьметдин нетижая. Чна винидихь чпин тварар кьур аялриз, абурун диде-бубайризни муаллимириз агалкъун мубаракзава. Кьуй квехь маднин еке агалкъунар хьурай!

Ахцегьа Кьуьлуьйринни Пелтуьйрин магьлейрин сергьятдал са гьевчи дар куьче (пыры) ала. Пирен тутун куьгьне тар авайвиляй адаз "Турту таран пыры" лугьузва. Пирен тар анив рагьметлу Зиядин Сулейманован квалерин цлан дибдай экьечнава. Дуьз лагьай-тла, чка авачирвилей гьа тарцин дибдив игисна, гуьгьунлай эцигнавайди я иесийри чпин кьве мертебадин къакьан квалер. Пара тларатлар куьрсарнава адак зияратчийри. (Баян яз кьейдин: "тларат" гаф, чи фикирдалди, "шапла-шаплат") чешнедин тегьерда, -ам суффикс акал хьана, "тар" гафуникай ибарат я. Гьадахь галаз алакьалу яз "тларат", "тарак куьрсарнавайди", "пайдах" манайрани ишлемишзава. Алпанвиар дяведиз фин къалурзавай куьгьне шикилрани чаз кларасдик кутунвай гьахьтин тларатлар - пайдахар аквазва). Кьве патахьайни кьве мертебадин къакьан квалерин арада гьатна, вичин гужлу тандиз гьатта гатузни рагь таквазвай и тутун тар, цлар хана, азадвилехь ялзавай гужлу дустагьдиз ухшар я.

Лишанлу и тарцихь виш йисарин къетлен тарих, къисмет хьун лазим тирди рикли гьиссзавай чна гьавин гьай кваллин раklar гатана. Иесиди, вичин яшар 60 йисалай алатнавай къумрал яklarин зирек итим Зиядин Сулейманова (1935-2006, фяле), хуш рафтарвилелди чун вичин тав-

Медицинадин идарайра

“Ихтибарвал” - гъар садан къайгъуда

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Гзафбуруз сагъламвилдин къадир чеб начагъ хъайила чир жеда. Дугъриданни, и гафарин эркинвал чаз 2019-йисан эхирра садлагъана вири дуньядик къалабулук кутур коронавириндин тлугъвалди субутна. Четин имтигъандал расалмиш хъайи инсаниятдиз вичикай малум тушир, вичикай икъван гагъди хабар авачир азарди “хъсан тарс” гана. Инсандихъ уьмуьрдила, сагъламвилелай багъа мад са затни авачирди къалурна. Малум тушир “душмандихъ” галаз женгина “лацу халатар алай аскерри” зайифвал къалурнач. Вири дуньяда, уьлкведа хъиз, чи республикадани са къадар азарханайра “яру зонаяр” ачухна, арадал атай четин шартлара агъалийрин сагъламвилдин къаравулда меркезда кардик квай хуси ксаринбур тир гзаф къадар медцентрайни акъвазна, агъалийриз къуллугъна ва и кар давамарзава. Ахтинбурукай садни Махачкъалада, Тахо-Годидин куьчеда 54-нумрадин дараматда, кардик квай “Доверие” (тел.: 8-928-061-51-11) медцентр тир. Залан тлугъвалдихъ галаз женг члугъвазвай четин а вахтунда ана къилин духтурвилдин жавабдар къуллугъ чи ватан-эгъли ШИХКЕРИМОВ Ислам Адилгреевичал ихтибарна. И мукъвара чаз адагъ галаз суьгъбетдай мумкинвал хъана...

■ Ислам стха, тамам 10-йисуз и центрада зегъмет члугунвай духтур яз, куьне цийи къуллугъдин везифаяр квелай башламишнайга, гъак санлай центрадин къвалахдикай, азарлуяр ва чпин сагъламвал мягъкемдаказ хуьз чалишмиш жезвай ксар патални тешкилнавай шартлараиканни къулайвилерикай куьрелди суьгъбетнайга кланзавай...

- Дугъриданни, зун къилин духтурвиле тайинарай вахт регъятди тушир. Къвалахдин тегъердиз хъиз, арада 1,5 метр мензил хуьниз, дезинфекциядиз... фикир гун важиблу тир. Духтурдин патав къевезвай вахт дуьз тайинаруни ракаррихъ учирар хъуникай хуьз куьмекзавай, гъавилляй и кардизни артух фикир гун лазим къевезвай. А вахтунди гъак истемешзавай.

Медцентрада къвалахна, ина зегъмет члугъвазвай пешекаррихъ, авай шартларихъ, мумкинвилерихъ галаз таниш тирвилляй, вилик акъвазнавай месэлайрин тамам шикил чизвайвилляй зун са акъван еке клевера гъатнач. Сифтегъан камар квелай башламишна лагъайга, центрада зегъмет члугъвазвай духтурри чпин къвалах гъик къилиз акъудзаватга, абур азарлуярив эгечлзавай тегъер чирна, ахтармишна. Ахпа азарлуярив галаз суьгъбетарна: абур центрада гъик къабулзаватга, абур хуь гъихтин фикирар, теклифар аватга чирна.

Виликдай центрадин 3-мертебада кардик квай процедурайрин кабинет иниз къевезвай азарлуярин къулайвал патал 1-мертебадиз хкана. Ахтин кабинетар къвед ачухна: къилди итимар ва къилди дишегълияр патал.

Санлай центрадин мумкинвилер гъевечибур туш. Чахъ, медицинадин алай аямдин тадаракар хъиз (тамам къве варз идалай вилик чна УЗИ-дин цийи аппарат маса къачуна, цифровой рентген ийидай аппарат маса къачунин къайгъуйрик ква), тежрибалу пешекарарни ава. Ина медицинадин саки вири хилерай (терапия, урология, стоматология, гинекология, кардиология, оториноларингология, хирургия, ортопедия...) чпихъ яргъал йисарин виниз тир пешекарвал авай духтурри къвалахзава. Чахъ авачир пешекарар иниз къвалахиз желбзава. Мисал яз, мукъвара Москвадай дермато-венеролог хкана.

Чахъ чи хуси лаборатория ава, ана лазим анализар гуз жезва. Кефсуз хъанвай ксар патал им лап еке къулайвал я эхир. Эхирим-

КЪЕЙД.
И. ШИХКЕРИМОВ 1987-йисуз Дербент райондин Белиж поселокда къуллугъчидин хизанда дидедиз хъана. Хуьруьн 3-нумрадин юкъван мектебда, А.Исрафилован тлварунихъ галай гимназияда келна. 2004-йисуз ам Курскдин медицинадин институтин стоматологиядин факультетдик экечна. Анаг аквалтларай жезгилди и вуздин ординатурада келунар давамарна. 2010-йисуз “Умуми практикадин стоматология” пешекарвал къачуна. Гъуьгъуьнлай Даггосмедакадемияда «хирургиядин стоматологиядай» пешекарвал хъажна, ЦНИИС-да имплантологиядай чирвилер къачуна. 2010-йисалай къенин йикъалди “Доверие” центрада стоматолог яз къвалахзава. 2020-йисан сентябрдила ина къилин духтурвилдин везифаярни тамамарзава. Уьмуьрдин юлдаш, медицинадин илимрин кандидат, тлвар къунвай центрада стоматологиядин отделенидин заведующий тир Сюзанныдихъ галаз хизанда 3 аял члехи ийизва.

жи вахтунда ковид тлугъвалдиз талуьк яз ина гузвай анализрин къадар гзаф я. Гаф кватай чкадал заз жуван ватанэгълирийриз духтуррин меслятрал амал авуниз, азардиз акси рапар ягъуниз эвер гуз кланзава. Гъик хъи, анжах рапар ягъуналди чавай залан азардин вилик пад къаз, анжах гъа ик чавай чи ва багърийрин сагъламвал хуьз жеда.

Центрада зегъмет члугъвазвай медперсоналдила зун рази я. Зун хъиз, - пациентарни. Чахъ Инстаграмм соцсетда медцентрадин чин ава. Аниз кхъизвай ксарини и кар субутзава. Къилди къачуртга, УЗИ-дин духтур, медицинадин илимрин кандидат Сапийат Газимегъамедовадин, медсестра, лугъурвал, къезил гъил авай, вирида гъурметзавай Патимат Гъажиевадин, ЛФК-дин инструктор Зулейха Алиевадин тлварарихъ алхшдин ва разивилин келимаяр гзаф къевезва.

Гаф кватай чкадал заз мадни хълагъиз кланзава, центрада къиле тухузвай акциярикай - агъалийриз и ва я маса процедурайрин ва анализрин патахъай къезилвилер гузвай серенжерикай чна гъа и чина хабар гузва.

■ **Куь центрадиз гъихтин азарлуяр гзаф къевезва?**

- Алай вахтунда иниз ковиддикди азарлу хъайибур реабилитациядиз гзаф къевезва. И жигъетдай чахъ лазим куьмек гудай вири шартлар авазва, гъа гъисабдай яз, духтурри тайинарнавай рапарихъ, дарманрихъ галаз озонотерапиядиканни менфят къачудай мумкинвал ава.

Идалайни гъейри, чи центрадин 2-мертебада стоматологиядай вири къулайвилер тешкилнава. Кабинетра лазим вири тадаракар, гъа гъисабдай яз рентген-видеограф ава. Ина къвалахзавай, чпихъ виниз тир дережа авай пешекаррин везифа авай сувар сагъламдаказ хуьн ва амачирбурун чкадал (алай аямдин материалрикай ва конструкциярикай менфят къачуналди) протезар эцигуникай ибарат я. Къуллугъар пулдихъ ятлани, чун гъар са кас-

■ **Къилин духтур сифте нубатда духтур, пешекар яни, тахъайга администратор?**

- Зун инанмиш я, сифте нубатда, къилин духтурди вичин гъар са кардалди, гъам вичин къвалахдалди, гъамни вич азарлуярив эгечлзавай тегъердалди амайбуруз чешне къалурзава. Къилин духтурдиз вичин къвалах хъсандиз чин тийиз хъайитга, адавай и кар амай духтурривайни виниз тир дережада истемешиз жедач.

Малум тирвал, “Доверие” медцентр кардик гзаф йисар я. Чи визитный карточка иниз къевезвай гъар садан къетленвилелди эгечлун, чаз авунвай ихтибарвал квадар тавун я. “Доверие” тлвар гун дуьшуьшдин кар туш. Иниз гъахъзавай чкадални алай аямдин духтур ва камаллу кас Г.Аланскийдин “Искусство врача становится сильнее, если ему верит больной” гафар кхъенва. Ибур чи коллективди чпел рикивай амалзавай гафар - медцентр ачухдайла, ина зегъмет члугъвадайбуруз ганвай насигъат я. Тадаракар гъатта лап алай аямдинбур хъайитлани, духтурдин хъсан рафтарвилехъ, хуьздаказ къабулунихъ еке важиблувал авайди сир туш. Чи медцентрикай азарлуяр (пациентри) амайбуруз лугъун, чпин багърийриз ва танишриз чи духтуррин патав фин меслят къалурун чна чун патал виридалайни хъсан реклама яз гъисабзава. Гъаниз килигна, чун къвалах гъакъи-сагъвилелди къиле тухуз алахъзава.

Куьне винидихъ ганвай суалдиз жаваб гун яз, мадни давамариз кланзава, за гъар юкъуз са паюна, духтур яз, азарлуяр къабулзава, муькуь паюна, регъер яз, чарарин - цларарин къайгъуда жезва.

■ **Ислам стха, куь хизанда мад духтурар авани? Куьне и пеше хкъгъун риклин эмир тирни?**

- Авайвал хиве къуртга, зун духтуррин сикхлдай туш. Духтурвилдин пеше за диде-бубади меслят къалуруналди келнай. Зи буба Адилгрей Шихкеримова гзаф чкайра къвалахиди я - ада Белиж посёлкдин администрациядин къилин, СПТУ-дин директордин заместителвилдин везифаярни тамамарна. Дидедини гъана къилин бухгалтер ва кассир яз

дин (ишлемишзавай материалдила аслу яз) тлем акагдайвал ийиз алахъзава. Чахъ хирург-стоматолог, терапевтар, ортодонт ава. Гъак аялар патални вири къулай шартлар тешкилнава. Къилиндани, абур хуь галаз рахаз ва абур члалал гъиз чидай духтур ава. Им тлмил ихтибарзавачтга, ам шехъда, сив ахъайдач, са гафуналди, къвалахиз тадач. Парвикай кичи аваз, аялриз чпин сувар сагъариз клан тахъун гзаф диде-бубайриз таниш месэла я.

къвалахна. Алай вахтунда пенсияда ава. Хизанда чун пуд велед члехи авуна. Имрана алай вахтунда Мегъарамдхуьре МЧС-да зегъмет члугъваза. Норильск шегъерда яшамаш жезвай вах Ирадади СИЗО-да къвалахзава.

■ **Маналу суьгъбет авунай куьн сагъарай! Къуй квехъ къвалахда мадни еке агалкъунар хъурай!**

- Чухсагул! Виридахъ мягъкем сагъвал хъун чи мурад я.

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Жуваз хъсандиз чидай, риклиз багъа, машгур касдикай, иллаки адакай парабур чпин гаф лаганвайла, кхъиз четин я. Ихтилат зирин дуст, Дагъустандин халкъдин шаир Майрудин БАБАХАНОВАКАЙ къевеза. Къевичин шиирри гъар са касдив фикир-фагъумиз, лезет хкудиз тазвай шаирдин умуьурдинни яратмишунин рекъизвил вегъена, жуван гаф лугъуз кланзава.

Чун ДГУ-дин филфақдик экечай 1980-йисуз гуьруьшмиш хъанай. И танишвал гъа сифте йикъалай къедалди давам жезвай мягъкем дуствилез элкьвена: чахъ туьшвилер гъаф ава. Гъа са йисуз зегъметкеш кесиби хизанра дидейриз хъана (1958), школяр куьтягъна (1976), гъа са йисара Советрин Армиядин жергейра къуллугъна (1977-1979), 1980-1985-йисара Дагъустандин госуниверситетдин филологиядин факультетдин лезги дестедик (РДО) кваз са муаллимрин гъилик чирвилер къачуна. Хуьруьн муаллимар хъайи чахъ яшайишдин вири рекъерани итижрин садвал авай...

Майрудина шиирар гъеле школада амаз кхъизвай, анжах абур печатдай акъатна раиж тушир. Ара-ара чун, милли литературадал рикл алай студентар - Майрудин Бабаханов,

“Зун вучиз и чилел атанва?..”

Зулфикар Къафланов, Шагъбала Шагъблаев ва масабур - Стлал Сулейманан тварунихъ галай багъдин чайханада кватл жедай. Гъарда вичин эсерар клелдай ва санал веревирддай. Гъа чавалай Майрудин Бабаханован шиирин сифте клелчи ва абурхъ яб гудайди хъунал за дамахзава.

Рикел алама, 1983-йисан гатфарихъ Майрудин - вичин шиирар, зун жуван макъала гъаз сифте яз “Коммунист” (гилан “Лезги газет”) газетдин редакциядиз (ам Пушкинан куьчеда авай) фенай. Литературадин отделдин а члаван редактор, бажарагълу шаир Азиз Алама чун хушдиз къабулна, милли члал хуьнин, литературадал, шииратдал машгъл хуьнин важибувиликай рикел аламукъдай итижлу сугъбетнай. Гъа чавалай кьериз-царуз “Коммунист” газетда, “Литературадин Дагъустан”, “Самур” журналра, 1986-йисуз “Къизилгъулдин мани” уртах кваталда акъатай эсерри лезги шииратдин алемдиз инанмиш камар къачузвай цийи, жегъил бажарагъдикай хабар гана...

Къе ам твар-ван авай устад, Дагъустандин халкъдин шаир я!

Майрудинан шиир-мани квекай я лагъайтла, азиз дидедикай, хайи ватандикай, халис дуствилекай, ми хъи муьгъуббатдикай, инсанрин рафтарвилерикайни дуьньядин гъаларикай. И темайрай кхъин тавунвай шаир авач жеди. Амма чи игитдин кьеттенвал ада садни тикрар тавун я. Вири месэлайриз ам вичин тегъерда килигзава. Виринрани адаз садазни виликрай акун тавур жуьредин таъсирлу къашарни рангар жагъизва!

Зи хайи чил,
Зи рехи чил -
Азиз тир ватан,
Маса затлни.
Тек са вун я
Зи къин, зи Къуръан.

(“Ватан”)

Зиди таб туш, кьелет туш,
Акур вири гъейран я.
Хкетрик квай женнет туш,
Им зи хайи ватан я...

(“Им зи хайи ватан я”)

Майрудин 1983-йисуз сифте яз Ахъегъиз атана. Инаг акурла, ингъе ада вуч лаганатла:

Къе Ахъегъар акуна заз:
Къелез хиве куьрс хъанва сад,
Шарвилдин чанта хъиз;
Дуьзендалла муькуьди,
Арадалла Шалбуздинни Кетиндин,
Шахматрин дуьз тахта хъиз.

Гъи патахъ вил вегъейтлани, муьквер я.
Икъван муьквер авай халкъдиз тахъана,
Бес дуствал низ багъа хуьй?!

Ингъе и тимил мисалрайни М.Бабаханован яратмишунрин члалан везинлувал, теш-

пигърин кутугайвал, эпитетрин шикиллувал, клелиз хуьнин регъятвал ва гъаф маса сирер аквазва... Къилинди, пара эсерар халкъдин умуьурдин, ацукъун-къарагъунин, эдеб-ахлакъдин важиблу месэлайриз бахшнава.

Жегъил шаирдиз хъсан къимет алим-литературовед, чи муаллим Гъажи Гашарова гана: “Лезги шииратдиз вичихъ бажарагъ, кьеттен хатл, шикиллу члал авай, философдиз хъиз гъакъикъат вири патарихъай ва дериндай аквазвай шииратдин магъир устад атана. Омар Хаймаз хъиз, адазни чун элкьуьрна къунвай гъакъикъатдай, адетдин инсанриз акван тийидай, чеб чакай “чуьнуьх” хъанвай рангар ва маса затлар аквазва, ада абуркай чна гъузет тийизвай негъижаярни хкудзава”.

“Бабаханован гъи шиир кландатлани къачу, абур вири патарихъай тамам гъузел жавагъирар я”, - гъахълуз лаганай ахпа алим Гъахъверди Рамалдановани.

Шаирдин кватлалра гъатнавай яшайишдин, философиядин жуьреба-жуьре месэлайриз талуь куьруь эсерри иллаки багъа къашарни хъиз нур гузва, абур чун дерин фикиррик кутава:

Ватандин сан алуцум жедач
Камарални чилерал,-
Ам алуцумиз жеда анжах
Вичихъ кузвай риклерал.

* * *

Вири ава дуьньяда кьве жуьреяр:
Са хъсандаз са писдини акси я.
Амма, заз чиз, писбур авач дидеяр,
Дишегълияр ава, зунни рази я.

* * *

Къавах тарар амайбуруз таклан я,
Куьз лагъайтла, къавах тарар къакъан я.

* * *

Гуьл герека
Вац! акъвазрун паталди...

Халкъди хушдиз къабулзавай икъван маналу шиирар анжах кьеттен чирвилеринни бажарагъдин устад шаирривай хъиз жеда. Етим Эмин, Стлал Сулейман, Алибег Фатахов, Хуьруьг Тагъир, Алирза Саидов, кье гъабурун рехъ, адетар давамарзавай Мердали Жалилов, Арбен Къардаш, Майрудин Бабаханов (вирибурун тварар къазвач, халкъдиз дуьз рехъ къалурзавай абур чахъ тимил авач, къуй мадни пара хуьрай!), хътин шаирар хъунал чна дамахзава.

Эхъ, шиират - им сижифламишнавай гъикаят я. Гъавилъй шаирривай гъикаяр хъиз жеда, амма гъикаятчийривай шиирар - ваъ. Майрудин Бабаханован надир са шумуд гъикаят “Гъетери табдач” табдани гъатнава: “Спелар”, “Жигули”, “Журналист”... Чебни гъа къландармишнавай бур туш, абур умуьурдин гъакъикъи дуьшуьшрал бинеламиш яз кхъенвай бур тирди, авторди халкъдин адетрикайни (мугъман къабулун, са хуьрай масаниз свас тухудайла, рехъ къун, зарарсуз хъверзарафат...) сивин яратмишунрин такъатрикай хийир къачузвайди, месела, “Спелар” гъикаятдай, жуьни гъана къалурнавай вакъиадин иштиракчи хъайивилъй субут жезва.

Эхиримжи йисара кхъенвай шииррикайни айгъамдин члаларикай, шииррин къисайрикайни милли тарихдин вакъайрин “Келентар” романдикай ибарат “Лекърен мани” таб (Махачкъала, 2017) иллаки тарифлуду я. Лугъун хъи, Дагъустандин литературада шииралди роман анжах кьве касди кхъенва: Алибег Фатахова (“Къатл-къатл авур зунжурар”), гила Майрудин Бабаханова. Романдикай къилди рахун кутугнава. Шииррин эсеррал акъвазин. Абурай чаз, клелзавайбуруз, къеннин йикъан гъакъикъат, халкъдин камаллувал, инсанпересвал, къанажагълувал, риклиз таъсирдай тарс-тербия жагъизва. Михъи, дуьзена, зегъметкеш ксарин тередфар шаир умуьурдин вири гъахъсузвилериз акси, гъа са вахтунда инсандин пак къилихрикни агалкъунрик шерик я. Гъаф шиирра философиядин манадин - умуьурдинни къиникин, дуствилинни душманвилин, игитвилинни хаинвилин, кланивилинни такланвилин, яни инсан вуч патал и дуьньядиз атана хъфизватла, веревирдер ава, чи вилик жаваб гарек тир сулар эцигзава:

Зун вучиз и чилел атанва?
Залай вуч алакьна къедалди?
Дуьньядал за цийи вуч гъанва,
Алачир инал зун къедалди?..

Вичин твар ктабдал акъалтнавай “Лекърен мани” шиирдани халкъдин шаирди лезги члалахъ, хайи ватандихъ цигелвилин пак гъиссер къалурзава. Такабурлу Шалбуз дагъдин, девлетлу чилинни гуьлуьн сагъиб тир лезги къил агъузун, гардан клир авун айиб тирдан патахъай тагъкимарзава.

Шалбуз дагъ, ви хва я зун -
Гардан клирун айиб я.
Зун девлетлу чилерин,
Зун гуьулерин сагъиб я.

Руьгъ къарсурдай адан ван
Япарама къедалди.
Зун кисдач, зи манини
Гъадаз ухшар жедалди...

ДГУ-дин филфақ акъалтарна, Хив райондин Архитрин хуьруьн школадин муаллимвиле рекъе тур Майрудин Бабаханов хизанни галаз дуьз 23 йисуз гъана, жуванди хъана, амукъна. Эхиримжи 12 йисуз директорвал авуна. Адалай и хуьруьн школа районда чешнелудан дережадиз акъудиз алакьна.

Тешкилатчиллин гъунардиз килигна, 2001-2007-йисара М.Бабаханов Сулейман -

Стальский райондин образованидин управленидин, ахпа и муниципалитетдин культурадинни информациядин управленидин начальнивиле тайинарна.

Халисан муаллим, Дагъустандин халкъдин бажарагълу шаир, публицист ва общественный деятель, РФ-дин писателрин Союздин член, Республикадин Госсоветдин Председателдин, лезгийрин “Шарвили” эпосдин премийрин сагъиб, ада гъина ва гъи къуллугърал хъанатлани, вичин инсанвилинни пешекарвилин чешнейралди халкъдин арада кьеттен гуьрмет къазанмишнава. Инсан чехи къуллугъди, дережади, гуьндур тварарини тарифри чурда лугъуда. Амма Майрудин Бабаханов са куьнивайни дегишариз жезвач. Ам гъа сифтедай гъихътин дамах гъачир, агъайна, адетдин инсан тиртла, гъахътинди яз ама.

Чехи шаир ва педагог тебиат пара клан хъуналди (зад вахтунда хайи ерийра сейр авунал, балугъар къадай клир гъаз сятралди вацун, гуьлуьн кьерехдив ацукъиз клан хъунал - и вахтунда ада шиирар туькълурзава жеди), шиирралди абурун тарифуналди, акъалтзавай несил литературадинни искусстводин такъатралдини образралди ватанпересар яз тербияламишуналди тафаватлу я. Ктабар са артух клел тийизвай алай вахтундани инсанрин вил Бабаханован яратмишунрал ала ва адавай руьгъ тухардай цийи-цийи шиирар гуьзетзава.

М.Б.Бабаханован итижар са шиирар кхъиналди сергъятламиш жезвач. А итижар пара гегъенш я: Къасумхуьрел типография, 2001-йисуз “Лезги ким” интернет-сайт арадал гъана; лезги члал ахтармишна хуьнин мураддалди виче 35 агъзур гаф-уьлчме авай “Лезгинско-русский словарь”, лезги халкъдин хъанавай 1000 мисалдин кватлал туькълурна; набататрин, къушаринни гъайварин тварар авай “Рангулат”, инсандин бедендинни органрин тварар авай “Инсан” ва шиирралди кхъенвай лезги мисалрин “Къадакъар” - ктабар чагдай акъудна; лезги шаирринни писателрин гъаф къадар яратмишунар электронный къайдадиз элкьуьрна, интернетда эцигна; лезги литературадин классикар тир Етим Эминан, Стлал Сулейманан, Алибег Фатахован юбилейриз талуь ктабар туькълурна; урусрин ва дуьньядин литературадин тарифлу эсерар (Жалаледдин Румидин “Члалан алимдинни гимичидин гуьжет”...) лезги члалаз элкьуьрна; Етим Эминан сур жагъур хъуьуна, анал гуьмбет эцигна; машгур революционер Къазимгъамед Агъасиеван сур къайдадиз хкана ва ик мад ва мад... Шаксуз, ибур нелай хъайитлани ваъ, Шарвилидин руьгъ авай халис ватанперес, жумарт касдилай алакьдай кра я! Абуралди ада “Зун вучиз и чилел атанва?” суалдизни жаваб гузва...

Сада...

Майрудин БАБАХАНОВ,
Дагъустандин халкъдин шаир

* * *

Сад гатун къуз куьчедал
Кавал алаз эгъечна.
Къунши вичин жуьреда
Адал хуьурез эгъечна:
- Вучтинбур я кавалар,
Гатуз, ракъар акъурла?
- Акатзава, къунши, зак
Меки фул вун акурла...

* * *

Сада вичин тарифун яз лагъана:
- За кьве паб я и яш хъана гъайиди.
Къвалахъ галай вад гъайида
къатлани:
- Ятла, дуст, вун тек къведра я
кайиди...

* * *

Сада вичин ражурнавай папакай
Са хъсан члал кхъена,
Ам клелайла, ада хкай цийи паб
Сифте гуьлуьк хъфена...

* * *

Са езнеди, нагъакан,
Вичин ирандидедиз
Хайи юкъуз гъвечи гурцул
багъишна.

- Им зи кьез я? - суалдиз:
- Ваз тежриба ава къван,
Адакай заз са пехъи кицл вердишра...

* * *

Сада клевиз гъарайна:
- Къе кеве гуьжет къада за,
Гъич са затлне галачиз,
Пуд къатл эрек хъвада за.
Гаф квадратнач къегъалди,
Гъейранарна барменар...
Къени хъвазма илигна,
Анжах гила - дарманар...

Чехирдин эхир

Са уьлкведин пачагъдиз
Ичкидикай ван хъана,
Адаз, ам вуч затл ятла,
Ахтармишиз клан хъана.
Къилди къилихъ са няхинъ
Хъап! къедалди хъивегъна,
Ксана вич алайвал,
Кланик месни теvegъна.
Къарагъайтла пакамахъ,
Къил гъатна хупл клевера.
Гъарайзавай пачагъди:
- Сагъардайдаз эвера!
Кватлани вири жерягъар,
Тавур дарман амукънач,
Амма пачагъ паталди
Са регъятвал алуькнач.
- Дава - чара авачир
Им вуч залум завал я?
Талуькбуруз хабар це,
Лагъ, зи ажал мукъвал я.
И члавуз са къекъверег
Пайда хъана варарал,
- Зун машгъл я, - субутиз, -
Къыл сагъардай крарал.
Гафар ийиз тамамбур,
Вич тегъерсуз къацланвай.
Шалвар гуя гишин пуд
Жанавурди жагъванвай.
Маса чара амукънач,
Гъана мукъув пачагъдин.
Дарман сад тир - чехир тир
Цийиз атай жерягъдин.
Гъикъван таклан ятлани,
Яна са кье такъадиз -
Тлал атлани, хтана
Пачагъ накъан чкадиз.
Мадни хъвана атайдан
Чирвилерин сагълугъдай.
Тайинарна ам вичин
Къил дуьзардай къуллугъдал.
Фена йикъар, варарни -
Хъваз, къил сагъар хъийизвай.
Садани яб ягъ тийиз,
Гъукуматни чклизвай.
Са сеферда нубатдин
Чехирдин цел гъайила,
- Идан эхир мус жеда? -
Вичиз суал гайила,
Жавабналдай атайда,
Кичелани регъуьла:
- Пачагъ, гъа и зал хътин
Шалвар вални хъайила...

Фейзудин Нагъиеван - 70 йис

Мердали ЖАЛИЛОВ

Шаир ва публицист, филологиядин илимрин доктор Фейзудин Рамазанович НАГЪИЕВАН яшар 70-дав агакънава. Яратмишдай кас патал лап чрай ва гъакъван феслу, сеслу члалар клелзавайбуруз теклифдай вахт. Чи юбилярди вич и рекъерай, гъам шаир ва гъикаятчи, гъам публицист ва литературани хайи члал ахтармишзавай алим хъиз, вири дережайра устадвал авай автор (кирам) тирди субутнава. Гъар са рекъе адахъ вичин хат1, гаф, къилих авайди тайин я. Чавай са гаф алава ийиз жеда: Фейзудин Нагъиева вич арифдар Стлал Сулейманан багъдин бажарагълу ва аниз вафалу билбилрикай сад тирдал дамахзава. Чнани и кардиз барка лугъзува.

Ам Агъа Стлалдал муаллимдин хизанда хана, члехи хъана. Стлал булахри ам аял члавалай чпел гъейранарна, мани лугъуз вердишарна.

Ада хуьруьн мектеб, Одессадин эцигунардай инженеррин ин-

нографийрихъ къетлен метлеб авайди чи общественностди дериндай къейднава.

Хейлин члалар ва гъикаяяр, публицистикадин макъалаяр маса халкъарин члаларизни таржума авуна, чапдай акъатнава. Яни автордин яратмишунрин майданар генгбур, дамахлугур я.

Адан зегъметдиз государстводи ва чи общественностдини кутугай къиммет ганва. Ам "РД-дин культу-

Писателдин гъикаятдин члал

Абил МЕЖИДОВ, филологиядин илимрин кандидат

Художественный литература, вичиз хас тир, къетлен лишанриз килигайла, искусстводин са хел я. Къилин материал яз ада гафарин алем, синтаксисдин мумкинвилер, предложенийрин къурулуш ва маса такъатар ишлемишзава.

И макъалада заз Албанистикадин НИИ-дин директор, Урусатдин писателрин ва журналистрин союзрин член, филологиядин илимрин доктор, лезгийрин т1вар-ван авай шаир, публицист, гъикаятчи Фейзудин Рамазанович Нагъиеван гъикаятдин члалан бязи къетленвилериз фикир гуз кланзава.

Ф.Нагъиеван члалаз гуьрчегвал, гафарин девлетлувал, михъивал хас тирди гзаф критикири ва ахтармишунарзавай алимри къейднава. Гъар са сюжетда, суретда ада вичин хусуи хат1-члал ишлемишзава. Гъар са игтидихъ вичин рахун, сес, ван, къайда ава. Вичин яратмишунра авторди къериз-къериз чал гъалтзавай, къугъне хъанвай, къадим заманайрин члалан, нугъатдин гафар (лексика) виклелъдаказ ишлемишзава. Адалай гъейри, Ф.Нагъиеван яратмишунра чал сесерин (фонетикадин) жигъетдайни цийи манада кардик кутунвай къугъне гафар гъалтзава.

Клелзавайдаз абурун рангарай ихтилат куькай физват1а, къенепатан сурет, шикил гъихътинди ят1а аквазва. И кардин патяхъай Ф.Нагъиева клелай М.Горькийдин т1варунхъи галай Литинститутдин семинардин руководител, шаир Владимир Фирсова ик1 лаганва: "Шаирди акъван ранламинашнавай члал ишлемишзава хъи, на лугъуди, ада вичиз акур шикил члугъазва, (якъин ада шкиларни члугъазвайди заз гуьгъуьнлай чир хъана)".

Дугъриданни, Ф.Нагъиеван ктабра чал ада вичи къелемдив члугунвай шкиларни хейлин гъалтзава. Абурайни, эсеррин гафарай хъиз, автордин дерин фикирар, винел акъатна, ачухдиз чир жезва.

Ф.Нагъиеван яратмишунра игтирин къисметар, къилихар, фикиррин тайинвал вакъияяр къиле физвай вахтунихъ ва чкадихъ галаз сих алакъада ава. Мисал яз къалуриз жеда: "Хъипи Цаварин илчи", "Куьрсарна-вайдан дафтар", "Пиц1 квачир инсан" повестра чал адетдин рахунрин члалахъ галаз санал вини дережадин рахунин стилни дуьшуйш жезва; "Операда", "Куьгъне дуст" гъикаяйра адетдин рахунрин члал аквазва; аялрин гъикаяйра аялриз хас, абуур гъавурда акъадай члалал рахазва; ("Бахтлугур" повестда автордиз маса, къилдин, куьгъне ва санани къе амачир гафар (члал) герек къевезва. Мисал яз, Баклуршаранни Йасеян арада физвай ихтилатдиз яб гун:

Баклуршар, гъамиша хъиз, къени къарагънамазди вичин хусуи кирамитдиз1 фена. Ина, гъамиша хъиз, макъсан2 Йасея авай. Ада, канвай чикъерин рукъуц1ар вахчуз, анал, ц1ай ягъиз, цийи чикъер эхцигъзавай.

- Чи макандин рагъ тир Баклуршараз Албеса яргъал уьмуьрар гурай! - эрчи гъил хкажна хашна Йасея.

- Икир3 хъуй Албесаз! - Йасеян гъилевай кларк1учидиз4 плагъ гана Баклуршара. - Вуч хабар ава шарвалда?

- Са ажайиб инсан къуна хканва къаразчир, - Йасея вичин гъяркъуь яргъи чухвадин къуьнерилайгъуз вилкиди хурал ва къулухъди далудал авахъна экия хъанвай зардин викилилай гъил алтадна. - Адан гарданда вич авач.

- Вич авач? - мягътел хъана Баклуршар. - Ам гъи микилпрай5 атанвайди я? - Баклуршара вичин гъяркъуь хилерин беъграндин вилелай веъненвай зар парчадин викилилай меърибандаказ кап алтадна. - Ам тадиз къуна кланда. Чирна кланда ам вуж я, вуж туш. Тахъайт1а хата я. Албеса6 вичи хуьрай ахътинбурукай чун. Эгер ада чи ласарин7 сиве члуру мез турт1а, Албеса вичи хуьрай!...

Писатель ва критик Гъажи Иль-

ясова Ф.Нагъиеван "Бахтлугур" повестдикай ик1 лугъуза: "Завай "Бахтлугур" повестдикай са шумуд гаф лугъун тавуна акъвазиз жезвач. Са патяхъай, ишлемишнавай михъи лезги члал аквазва, муькуь патяхъай, чаз анжах и повестда ишлемишнавай гафарикай ибарат хъанвай члал аквазва. Эхирдай авторди четин гафарин баянар гузава. Ф.Нагъиева къадим заманайрин гафар ишлемишзава: (Дегъел-сергъят, лас - муьртлуьгъбур); герек атай чкадал ада нугъатдин гафар ишлемишзава: (ст1уй - са зеррени, тха - члехи стха, шанай - фена; гъак1 ада вичи туьк1урнавай неологизма-ярни чал гъалтзава: (чилицилар - цавни чил к1анвай ц1ар, веъбетаран - як1ун хуьрек нен тийизвай кас ва мсб.).

Фантастикадин повестда Ф.Нагъиева цийи т1варар, цийи гафар арадал гъанва. Ада лезги члалан девлетлу лексикадихъ галаз, гъак1 къериз-къериз гъалтзавай гафарални чан хканва. Эхиримжи йисара маса писателрин цийи гафаризни къуват ганва: (Тамлак - женнет; амилак - жегъеннем; зар - шиш, члал; зари - шаир; ва мсб.).

Ф.Нагъиеван гъикаятдикай рахадайла, чаз адан члалан, нугъатдин такъатар кардик кутунвай теъерди, гафарин рангари дериндай таъсирзава. Гъа карди писателдин проза рики члугъадайди, рикиз хушди, акъалт1ай эсерлуди ийизва. Ф.Нагъиеван яратмишунра лезги члалан лексикадин банк я лагъайт1а, чун, белки, ягъалмиш жедач.

Винидихъ макъалада гъанвай бязи гафарин баянар:

- 1 Кирамит - диндин дараматрикай виридалайни къилинди.
2 Макъсан - диндин къуллугъчи, паклуди.
3 Икирлу - баркаллу.
4 Кларк1учи - диндин дережадин члехивал къалуьрзавай алат.
5 Микил - князлук.
6 Албес - ц1ун гъуц.
7 Ласар - лас хъанвайбур, муьртлуьгъбур.

Хусуи хат1, къилих аваз...

ститут, Москвада Литинститут, гуьгъуьнлай аспирантуранни, докторантуранни куьтыгъна. Сифте илимрин кандидатвилин, ахпа докторвилин дережайрни хвена.

Публицист яз, ада вичин харжийрихъ "Лезгистан" журнал тешкилна, адаз редакторвална.

"Садвал" гъерекатдин, "Шарвил" т1вар алай милли медениятдин бинеяр арадал гъуник вичин лайихлу пай кутуна. Маса рекъерайни къейд авуниз лайихлу алакъунар пара я.

Автордин "Капал хъинар", "Къванцел биришар", "Терсепулда йиф", "Алпандин суракъда", "Гарал теменар", "Абилейсан марф" ва маса ктабар клелдайбуру хушвилелди къабулнава. Хейлин члалар халкъдин манириз элкъвенва...

Литературадин илимда адан гъиликай хкатнавай "Стлал Саяд", "Стлал Сулейманан ширатдин ирс", "Етим Эминан рехъ", "Садвал риклевав" ва маса ктабрихъни мо-

радин лайихлу работник" лагъай гуьрметдин т1варцидин, "Шарвил" эпосдин, "Лезги газетдин" сад лагъай редактор Гъажибег Гъажибегован премирийин лауреат, гзаф конкурринни выставкайрин гъалибчини я.

Чун инанмиш я, Фейзудин Нагъиеван велик гъеле ачух хъийидай аршар гзаф кума. А рекъе чаз чи юбилярдихъ чандин сагъвал, руьгъдин мягъкемвал, къелемдин хчивал хъана кланзава.

Гъисаб мийир гъеле яшар, Вилки кума къетлен аршар. Таъсибда хуьх т1варцидин лезги, Алмасдинди къуна верги.

Амазмай къван вилин къат1ун, Явашармир на члал ат1ун! Яшамашрай Стлал булах, Чешмеяр хуьз, ая клвалах!..

"ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН" редакциядин коллектив.

Фейзудин НАГЪИЕВ

Гъажи Давудан ван

Чи гъилева гуьзел, варлу ерияр - Чи бубайри хвена и чил, гана чав. Уьткъем, жумарт къегъалар тир багърияр, Лезги чилел сагъ яз хвейи лезги цав.

Амма жив хъиз хайи чил къе ц1разва, Арасдилай, Куьр вац1алай Къулан вац1ал къведалди гъамлу хъана къуразвай. (Чи гъакими авуна чаз иланвал, Кукуп1ар тир яд мукъара ахъагъай...)

Чи ерийрай, маканрай чун чукурна, Чи къубаяр, чи клелеяр чукурна. Къулан тарциз ягъайди хъиз ятагъан, Кузвай хере лянетдин къван ак1урна.

Шумуд йисар, иес квахъай нехир хъиз, Чк1изва чун... гъикъван хъуй бес ахвара! Пад жезва рик1... ргъазва хам чехир хъиз... Къурбанддин тур хуьзма гъеле къакъара...

Лацу шивдал алаз шивдар атана, Цавар падиз, рагар падиз рахана: "Гаф къачуда, кам къачуда шумудан, Къарагъ къвачел, къвазмир умуд ат1ана. - Лезги чилел ван хтана Давудан.

Къилав гана бубайрин пак турариз, Хкаж хуьх куьн къезил яргъа шиверал. Лайих я куьн уьткъем, машгур крариз, Душмандин клур гъик1 тан лезги чилерал?

Женг кутур лап зурба къурбанд сувар хъиз, Веъгез душман турарални къиверал. Гар киткана, азад лекърен лувар хъиз, Пак т1арат1ар къугъуй азад чилерал!" 1986

Зун къейила...

Къве пайнавай лекърен къве лув сад хъанач, Лезгистан заз акулнач чан аламаз. Адан дерт гваз зи уьмуьр гъич шад хъанач, Хъфизва зун Ватандихъ вил галамаз.

Кафандаллаз къекъуьра зун къейила, Къуй, зурнедин хуррам ванер акъатрай. Гъар са хуьрйяй са мекв накъв заз гъайила, Сурал къванни зи хайи чил агатрай...

Гергер вац1у дагъдай гъайи вили къван, Ам зи къилихъ къараз хуьрай, экъягъа. Чуьлдин цуьквер Терсепулда авай къван Къуланвац1ал ц1ару чит хъиз экиягъа.

Хайи чилин къве къерехни агатда, - Куь вилериз аквада чан аламаз! Гъа югъ къведа, эхъ! Ахварай аватда Хъфейбуьрни ватандихъ вил галамаз! 1996

Зун лезги я

Зун лезги я. Зи диб, зи ирс я риклин дамах, Къавкъаз дагълар, туьнт лезги къуьл, Шарвилли - даях, Пад жеда рик1, гъалтай ч1авуз са бязи алчах, Чилериз фий халкъдал леке гъидай лезгияр.

Ширин мецин ч1алахъ хъана, гадарна Къуръан, Саникайни хъанач къе чаз, квахъна диб къанъан, Гъинва дамах, гъинва намус, лайихвал къакъан, Вилер мична гележегдихъ фидай лезгияр?

Чи бубайри хвейи пак чил гъик1 хъана къве пай, Чи девлетар, тарих, эдеб физва къе гарай, Низ ван атуьй чилин т1алдин... суза я гъарай, Стха течиз, варлу мирес чидай лезгияр?

Усал акваз, саймиш тийиз виняй жуванбур, Пачагъарни ханар-беглер кландай патанбур. Чи диб, чи къин, ахни эдеб тирни тапанбур, Жув ак1ахъиз, чарадаз ник гуьдай лезгияр?

Чун чи чилел иеси туш, гъейрид я панаягъ, Я чахъ пачагъ хъанач жуван, я хъанач Аллагъ. Вуч фад чна къабулначни гъарамни гунагъ, Гъиниз фена лезгивал чи ивидай, лезгияр?

Меслят такваз, сада-садаз гуда тагъкимар, Сирер садна, умуми кар тежез мягъкемар. Клуф виртледа, тум къарада авай гъакимар, Эхна, яхун къамал къуна, хуьдай лезгияр!

Чаз чи руьгъдин, чи инсанрин къадир чиз амач, Сада лагъай гаф муькуьдан япуз физ амач. Бубани хва - чпи чпел дамах гъиз амач, Чарадазни жуван хизан гигидай лезгияр!

Лезгидин гаф, лезгидин къин клеви туширни? Шаргир, Вече, Давуд... - эсил лезги туширни?

Чак квайдини бес гъа лезги иви туширни?... Къарагъ къвачел, бубайрин т1вар хуьдай лезгияр! 1985

Ватандиз хтун

Куь къужахда яхъ зун, дагълар, Салам, вац1ар! Аран! Гуьйл! Къацу сувар, чуьллер, багълар, Зи ватандин ахъа гъил!

Сад хуьх, дагълар, чимна къуьнер: Гуд тавурай йисари. Чи бубайрин барка чилер Агудрай зи ц1арари!

Лекъерин чил, мублагъ цавар, Вац1ар, дагълар къакъан тир. Ина ярар, ракъар, варцар Куьк1урзава инсанди!

Куь барка це заз, пак дагълар, Къуватар це, Алпан-вац1! Акъуд рик1яй дердер, гъамар, Рик1 ат1умир, аман, вац1!

Паймир, зи вац1, къакъуддайвал Са чан, са рик1 лезгидин. Зи халкъ санал агуддайвал, Мез хуьх, зи ц1ар, зенгидин!

Куь ихтиярар

Эменни тѳимил авай хизанриз талукъ яз

Садазни сир яз амач, алай вахтунда республикадин вири пипѳера кардик квай МФЦ-дин идарайра агъалийриз чарар-цѳарар тукъурдай, къезилвилер тайнардай, жуьреба-жуьре къуллугъар регъятдаказ къилиз акъуддай къулайвилер тешкилнава.

Эменни тѳимил авайбурун жергедик акатзавай хизанарни МФЦ-да тестикъариз жезва.

Малум тирвал, яшамаш хъун патал лазим тир агъа кланин къадар гъар садал гъалт тийизвай хизанар эменни тѳимил тирбурун яз гъисабзава. Яшамаш хъун патал лазим тир агъа кланин къадарни, адет яз, регионрин дережада жуьреба-жуьре тайнарзава. Эменни тѳимил авайди яз тестикъарайла, ахътин хизандиз яшайишдин рекъяй гъукуматдин патай куьмек, къезилвилер талукъ жезва. Гъукуматди ихътин куьмек алава такъатар гуналди, тайин къуллугърин гъакъи гун патал субсидияр чара авуналди къилиз акъудзава. И жигъетдай тамам малуматар МФЦ-дин къуллугъчийривай хабар къуна, чириз жеда.

Тѳвар къунвай къезилвилерикай менфят къачун патал сифте нубатда эменни тѳимил авай хизан тирди

тестикъарун лазим я. И месэлани ватандашривай МФЦ-дин идарада гъялиз жеда. Жував ихътин документар хъун герек я: диде-бубайрин паспорттар, аялар хайивилин гъакъиндай шагъадатнамаяр, СНИЛС, эхиримжи пуд вацра атай къазанжидин (доход) гъакъиндай справка. И документар агакъарайдалай къулухъ 10 йикъан къене махсус справка гун лазим я.

Чи ватанэгълияр - гъар сана
Къетѳен пагъливан

Дамахдивди къейд ийиз жеда, чахъ дуньядин дережада спортдин жуьреба-жуьре рекъерай чѳехи агалкъунар хъанвай машгъур пагъливанар гъаф ава. Ахътинбурун жергедай яз, чавай чи йикъара машгъур хейлибурун тѳварар кваз жеда: Радик Исаев, Гъабиб Алагъвердиев, Алим Селимов, Альберт Селимов, Жавид Гъамзатов, Жабар Аскеров, Замира Рагъманова, Даурен Куругълиев, Эльдар Алискендаров, Радик Къулиев, Зубаир Келбалиев, Рамазан Ферзалиев, Мугъаммед Эминов ва мсб.

Дуньяда машгъур лезги пагъливанрин и жергеда вичин ерибине Докъузпара райондин Усугъчай хурьяй тир, уьлкведин меркезда яшамаш жезвай Гъажи Надирович НАВРУЗОВНИ гъахълу-даказ къетѳен чка къазва. Ам тайский боксдай дуньядин чемпион-влин тѳварцѳин сагъиб я.

Гъажи Наврузов 1989-йисан 11-апрелдиз Махачкъалада дидедиз хъана. Адан буба Надир Наврузов тайский боксдин рекъяй Россиядин лайихлу тренер, судья я. 1997-2008-йисара ам Москвада тайский боксдин федерациядин кьиле акъвазна. Надир Наврузов хизанни галаз Дагъустандай Москвадиз куьч хъайила, гъвечли Гъажидин ирид ийс тир. Тажуб жедай кар туш, лайихлу тренердин тербиядик кваз чѳехи хъайи аялдикийни гележегда зурба пагъливан хкатна.

Гъажи пешекар футболлист, кикбоксер, тайский боксер, "Top Dog FC" лигадин бегълеяр алачиз кьиле тухузвай женгерин иштиракчи

я. Къецѳил гъутаралди кьиле физвай женгерикай рахайтѳа, ана жезвайбурун "къяматдин" кукъунар я. Адан бягъсериз интернетдин YouTube-дай килигиз жеда.

Гъеле аялзамас спортдал рикѳ алаз чѳехи хъайи Гъажиди иллаки футболдиз итиж ийизвай. Гъавилияй ада Москвада футболдин Динамо школада чирвилер къачуна. Пешекар футболлист хъиз, ам "Спортакадемклуб" (2009), "СКА-Энергия" (2010-2011), 2013-2014-йисара Твердин "Волга" командайрик кваз къугъвана.

Машгъур пагъливанди физкультурадин, спортдин, жегъилрин ва туризмдин рекъяй Россиядин гъукуматдин университет куьтягънава.

Тѳарвал хъайидалай къулухъ духтуррин теклифдалди Гъажиди футболдал машгъул хъун акъвазарна. Амма спортдин са шумуд

жуьредиз майилвалзавай пагъливанди тайский боксдани кикбоксингда вичин алакъунар ахтармишун къетѳна. Къейд ийин, лайихлу тренердин-насигъатчидин хва тирвилляй спортдин и жуьрейрин сирерикай адаз хабар авай. 2016-йисуз ада 91 килограммдилай виниз заланвал авайбурун арада тайский боксдай Россиядин чемпионатда гимшидин медаль къачуна. Чѳехи акъажунрин финалдиз акъатай лезги пагъливан гуьгъуьнлай РФ-дин хягъай спортсменрин кѳваталдик кутуна. 2016-йисан эхирра ада мад са еке агалкъун къазанмишна - Гъажидикай тайский боксдай Казанда кьиле феѳи дуньядин акъажунра Кубокдин сагъиб хъана.

2018-йисан мартдиз тайский боксдай Бангкокда кьиле феѳи дуньядин чемпионатда ада гъалибвал къачуна.

Идалай вилик ада ММА-дай гъевескар спортсменрикай ибарат Москвадин чемпионатдани вичин устадвал къалурнай. Россиядин "Top Dog FC" тешкилатда ада 2020-йисалай иштиракзава. Махсус бегълеяр алачиз къетѳен жуьреда тешкилзавай акъажунра кьиле тухвай 5 бягъсинани ада гъалибвал къачуна. Алакъунар авай чи ватанэгълидал спортдин алемда "Автомат" тѳвар акъалтнава.

Гъажидин хизанда са хва чѳехи жезва. Бубади хцел греклин риваятрин игит Ахиллесан тѳвар эцигнава.

Чи мурад зурба пагъливандихъ мадни еке агалкъунар хъун я.

Дуньяда

Белоруссияда - "Спутник V"

30-31-мартдиз Белоруссиядиз Россиядин "Спутник V" вакцина акъудунив эгечиз кланзава. Белоруссиядин здравоохраненидин министерстводин делилрал асаслу яз, идан гъакъиндай "ТАСС" чешмеди хабар гузва.

Алай вахтунда виликамаз Россияда ахтармишунар кьиле тухуза, мартдин эхирдилай башламишна, гъар вацра 500 агъзур доза арадал гъун фикирдиз къачунава.

ВОЗ-дин кьили Россиядин "Спутник V" вакцинадиз еке кьимет ганай. Адалайни гъейри, Россияда "ЭпиВакКорона" вакцинани регистрация авуна. Машгъур хъунин жигъетдай "Спутник V" вакцинади дуньяда къвед лагъай чка къазва. Сад лагъай чкадал дуньядин 49 уьлкведи разивилелди къабулнавай "AstraZeneca" вакцина ала.

Кибергъужум

Мукъвал тир 2-3 гъафтеда США-диз Россиядин гъукумдарин къенепатан системадал кибергъужум кьиле тухуз кланзава. Америкадин чешмейрал асаслу яз, идакай "Лента.ру" сайтди хабар гузва.

Гъя Россиядин хакерри авур гъужумриз жаваб гъузвайди я лугъуз, америкавийри са жерге серенжемар къабулун къетѳнава. Россиядин терефди США-ди и жигъетдай кутазавай тахсирар са бинени авачирбурун тирди тестикъарнай.

США-дин президент Байденаз гележегда гъукуматдин компьютеррин системаяр кибергъужумрикай хуьниз талукъ махсус къарар акъудиз кланзава.

Санал кьиле тухуда

Россиядини Белоруссияди мартдиз саналди ВДВ-дин иштираквал авай тактичекий серенжемар-вердишвилер кьиле тухуда. Идакай чи уьлкведин оборонадин министерстводи малумарнава, хабар гузва "Новости" РИА-ди.

Серенжемда Россиядин ВДВ-ди ва Белоруссиядин махсус операциярин къушунри иштиракда. Россиядин мулкарал кьиле фидай вердишвилерин серенжемрал 400-далай гъаф Россиядин ва Белоруссиядин военный 80 къуллугъчи, гъакъни 100 техника, 2 Ми-24 вертолет ва 6 Ми-8АМТШ желбдайвал я.

Умудикай магърумна

США-дин верховный судди виликан президент Д.Трампан эхиримжи арза къабулнач. Арзада ада Байдена гъя сечкийра гъалибвал адалатсуздаказ къачунвайдакай лагъанва. Идалай вилик февралдин вацра мад кьве арза къабул тавуна амукънай. Эхиримжи арзада ада Висконсин штатда кьиле феѳи сечкийрилай наразивал къалурнавай. Ана кьиле феѳи сечкийрин нетижада Байденахъ гъахълудаказ 20 агъзурдалайни артух сесер хъанвайвилляй судди Трампан эхиримжи арзани къабул тежедайди яз гъисабна. Им Трампан эхиримжи умуд тир, гила гъадакайни магърум хъхъана.

Къайи кофе хъун
теклифзавач

Духтур-пегъризчи Н.Диановади "Sputnik" радиодай къайи кофедин хаталувиликай суьгъбетна. Пешекардин фикирдалди, кофедин нек ва къаймах кутурла, ана микроорганизмаяр арадал атунин хаталувал артух жезва. Гъавилияй ада ихътин кофе сятдин къене хъун теклифзава.

Гъа са вахтунда духтурди къейд авурвал, адетдин чѳулав кофедихъ кьве сятдани са затѳни жедач, гъакъ ятѳани, ада кофе холопильникда эцигун хъсан яз гъисабзава.

Идалай вилик Австралиядин университетдин алмирри йикъан къене ругуд истикан ва адалайни гъаф кофе хъун зарарлу тирди тестикъарнай. Абурун фикирдалди, гъар юкъуз къадарсуз кофе ишлемишуни рикѳинни дамаррин азарар акатунин хаталувал артухарун мумкин я.

Фергюсон секинарис кланзава

Какахъай женгерай Россиядин машгъур спортсмен, дагъустанви Ислам Махачеваз америкави Тони Фергюсонахъ галаз бягъс кьиле тухудай ашкъи ава. Идакай "MMA Junkie" чешмеди хабар гузва.

"Заз адаз спортдай эхкъечлун патал куьмек гуз кланзава", - лагъана Махачева. Дагъустанви спортсменди UFC-да галаз-галаз 8 гъалибвал къазанмишнава. Къезил заланвилерин дережада авай UFC-дин спортсменрин арада алай вахтунда ам 14-чкадал ала.

Коронавирус

Эхиримжи делилралди, дуньяда коронавирус акатайбурун къадар 117 миллиондилай алатнава. Сагъ хъхъанвайбурун къадар саки 94 миллиондиз мукъва жезва. Коронавирусдик къейибурун къадар 2,6 миллиондилай алатнава.

Исятда авай делилралди, дуньяда виридалайни гъаф США-дин агъалийрик коронавирус акатнава. Къвед лагъай чкадал Индия ала, пуд лагъай чкадал - Бразилия, кьуд лагъай чкадал - Россия, вад лагъай чкадал - Великобритания.

Алай вахтунда дуньядин хейлин уьлквейра коронавироздиз акси рапар ягъун давам жезва.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Квез чидани?

Ажайиб наха

Цин деринра яшамаш жезвай вагъши нахайрин (акула) жуьреяр са шумуд ава. Абурукай иллаки наха-гоблин тѳвар алайди ажайибди, фикир желбдайди я. Адан винел патан акунри инсандик кичѳ кутун мумкин я. И нахайрин яргъивал 3,6 метрдиз, заланвални 210 килограммдиз агакъзава. Адет яз, абуру океандин дегънейра сирнава. Алай вахтунда абуру вири океанра гъалтзава.

Итижлу делил ам я хъи, чпин гъуьрч мягъкемдаказ къун патал и балугъривай рекъвер къецихъ акъудиз жезва. Урус чѳала и вагъшидал «акула-домовой», «сканпаноринх» тѳварарни ала. Нахайрин ем цин дегънейра гъалтзавай кальмаррикай, къирхаягърикай ва маса балугърикай ибарат я. Бязи чешмейрин делилралди, и жуьредин наха сифте яз 1898-йисуз илимдин рекъелди ахтармишна. 1897-йисуз Япониядин къерехра сиф-

те яз наха-гоблин дуьздак акъудна. Чан алай и нахайр асул гъисабдай жегъре рангунинбурун жеда, амма гиликънавайбурун ранг туракъдаз элкъезва.

Пешекаррин фикирдалди, наха-гоблин инсан патал еке хаталувал арадал гъизвай гъайван туш, гъикъ хъи, абуру яшамаш жезвай цин лап дегънейриз (200 метр) эвичлун инсан патал четин кар я.

ислен, 15-март

РГВК
06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00 Время новостей Дагестана. Итоги
08:05 «Заряжайся!» 0+
08:15 «Здравствуй, мир!» 0+
08:50 «Заряжайся!» 0+
08:55 Д/с «Земля – территория загадок» 12 с.

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).
09.50 «Жить здорово!» (16+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Рубас» (на табасаранском языке)
14:30,21.05 Местное время. Вести-Дагестан
17:20 Актуальное интервью по итогам дней РД в СФ РФ

НТВ

05.10 Т/с «Литейный». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.30 «Давай разведемся!» (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 Х/ф «За витриной универмага». (12+).

ЗВЕЗДА

06.10 Д/с «Битва оружейников». «Пулеметы».
07.00 «Сегодня утром».
09.00 Новости дня.

саласа, 16-март

РГВК
06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на табасаранском языке «Мил»

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Лалаан» (на даргинском языке)
14:30,21.05 Местное время. Вести-Дагестан
17:20 100 лет образованию ДАССР. Из золотого фонда ГТРК «Дагестан»

НТВ

05.15 Т/с «Литейный». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.25 «Давай разведемся!» (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 «Доктор И...» (16+).

ЗВЕЗДА

06.10 Д/с «Битва оружейников». «Противотанковые ружья». (12+).

арбе, 17-март

РГВК
06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Лалаан» (на рутульском языке)
14:30,21.05 Местное время. Вести-Дагестан
17:20 Право на справедливость

НТВ

05.15 Т/с «Литейный». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.45 «По делам несовершеннолетних». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 «Доктор И...» (16+).

ЗВЕЗДА

06.10 Д/с «Битва оружейников». «Минометы».
07.00 «Сегодня утром».

хеми, 18-март

РГВК
06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на даргинском языке 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания (на азербайджанском языке)
14:30,21.05 Местное время. Вести-Дагестан
17:20 Дагестан спортивный

НТВ

05.15 Т/с «Литейный». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.05 «Давай разведемся!» (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 «Доктор И...» (16+).

ЗВЕЗДА

06.10 Д/с «Битва оружейников». «Противотанковые САУ». (12+).

жумья, 19-март

РГВК
06:45 «Заряжайся!» 0+
07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на аварском языке 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Магудере» (на агульском языке)
14:30,21.05 Местное время. Вести-Дагестан

НТВ

05.15 Т/с «Литейный». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.40 «По делам несовершеннолетних». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 Х/ф «Нарушение правил». (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 Д/ф «Неустранимый. Подводная война Петра Грищенко». (12+).

киш, 20-март

РГВК
07:00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на кумыкском языке 12+

ПЕРВЫЙ

06.00 «Доброе утро». Суббота. (6+).
09.00 «Умницы и умники». (12+).

РОССИЯ 1

05.00 «Утро России». Суббота.
08.00 «Вести». Местное время.

НТВ

05.00 «ЧП. Расследование».
05.25 Комедия «Погоня за шедевром». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
07.05 Мелодрама «Психология любви». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

05.55 Х/ф «Семь стариков и одна девушка».
07.30 «Православная энциклопедия». (6+).

ЗВЕЗДА

06.25 Х/ф «Командир счастливой «Щуки». (12+).

гьяд, 21-март

РГВК
07:00,08.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00,06.10 Т/с «Свадьбы и разводы». (16+).
06.00 Новости. (16+).

РОССИЯ 1

04.35 Х/ф «Предсказание». (12+).
06.05 Х/ф «Любови целительная сила». (12+).

НТВ

05.20 Комедия «Мой любимый раздолбай». (16+).
07.00 «Центральное телевидение». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 Мелодрама «Жизнь взаимны». (16+).
08.15 Комедия «Можете звать меня папой». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.05 Х/ф «Дети Дон Кихота»
07.30 «Фактор жизни».
08.00 «10 самых... Простить измену?». (16+).

ЗВЕЗДА

06.00 Д/с «Сделано в СССР». (6+).

КУЛЬТУРА 15-21-МАРТ

ИСЛЕН
06.30,07.00,07.30,10.00,15.00,19.30
Новости культуры.
06.35 «Пешком...» Москва Врубеля.

АРБЕ

06.30,07.00,07.30,10.00,15.00,19.30
Новости культуры.
06.35 «Пешком...» Москва Врубеля.

ХЕМИС

06.30,07.00,07.30,10.00,15.00,19.30
Новости культуры.
06.35 «Пешком...» Абрамцево.

ЖУМЬЯ

06.30,07.00,07.30,10.00,15.00,19.30
Новости культуры.
06.35 «Пешком...» Москва Годунова.

КИШ

06.30 Юрий Олеша «Зависть».
07.05 М/ф: «Пирожок».

ГЬЯД

06.30 М/ф: «Оранжевое горлышко».
07.05 М/ф: «Аленький цветочек».

РАДИО

ИСЛЕН
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Радиоспектакль
САЛАСА
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. «Актуально».

Программа гъзурайди - Н.ВЕЛИБЕГОВА

Дин

Цийи имам хкяна

Алатай йисан эхирра коронавирин Каспийскдин арада авай "Ветеран" поселокда кардик квай имам аш-Шафиидин тварунихъ галай мискиндин имам, алим **Тажидин КЪАЗИБЕГОВ** акъатна. Лезги жемятдиз Тажидин муаллим чехи арифдар, математик, таржумачи, диндар, гъамиша илимдал машгул хъайи инсан яз чидай. Аллагъдин рагъмет хъурай адаз. Амин.

Лагъана кланда, "Ветеран" поселокда мискин ахъайна гзаф вахт туш. Риклел хкин, ам эцигунин кваллахрин киле акъвазайбуур чи халкъдин жумарт рухваря я. Алай вахтунда мискин кардик акатнаватлани, дараматда ремонтдин кваллахарни давам жезва.

Мискиндин кылин везифайрикай сад чи халкъ диндал мягкемарун, инсанрин риклел Аллагъ гуун, мергъяматлувал ва стхавал хуьн я. Имам аш-Шафиидин мазгъабдал бинеламиш хъана, адан къанунрал, къайдайрал амал ийиз, мискиндин жемятди, киле Тажидин муаллим аваз, диндин рехъ тухузвай.

Тажидин муаллим чи арадай акъатайдалай гуьгъуьниз мискиндин жемятдин вилик цийи имам хкягунин месэла акъвазна.

Къейд ийин хъи, имам мискиндин сад лагъай даях я. Имамди мискиндин вири кваллахар идара ийизва, киле тухузва, вичелай аслу крар гъялзава. Имамдиз Шариатдани вичиз талукъ къетлен тегъер, чка ава. Ислам динда имам чехи дережа авай кас я, адалай амайбуур чешне къачузва, дикъетдивди яб гузва ва адан гафар гысабдиз къачузва. Имамди жемятдихъ галаз санал кплар ийизва, азан гузва, акъалтзавай несилдин векилар дуьз рекъелай алатна, "терроризм", "экстремизм" тегъуьнрин тагъсирдик акат тавун патал абуруз тербиядин тарсар гузва. Гъаниз килигна, имам вири жемятдин, халкъдин арада гуьрмет авай кас хъана кланда.

Гълбетда, винидихъ гъанвай вири ерийрихъ галаз къазвай кас жагъурун рехъ

гъят кваллах туш. Ахътин инсанар чи арада, якъин я, са акъван гзафни авач.

Гъа ик, са къадар меслятар, веревирдер авурдалай къулхъ жемятди и жавабдар къуллугъдал халис диндар, мискин эцигунин карда мергъяматлувал къалурай Агъамиран хва Жейгун Агъмедов хкяна. Адан кандидатура алай йисан 18-январдиз Дагъустандин муфтиятдини тестикъарна.

Ж.А.Агъмедов 1975-йисан 6-февралдиз Кцлар райондин Келетрин хуьре дидедиз хъана. Мектебдилай къулхъ Москвада юридический институт акъалтларна. Исятда Махачкъала шегъерда яшамаш жезва.

Мискиндин жемятди цийи имамдик еке умудар кутунва ва Аллагъдин дин хуьнихъ галаз алакълу яз ийизвай кваллах ада чешнелудакъ киле тухудайдан чалахъ я. Жейгун Агъмедова вилик йисара лезги миллетдин векилар гъаждал финин кардик вичин лайихлу пайни кутуна. Адахъ акъалтзавай несилдихъ галаз кваллахдай, жаванриз дуьз тербия гудай тежрибани ава. Ам вичин везифайрив жавабдарвилелди эгечнава.

Къуй Аллагъди адаз тавфикъ ва Вичин разивал гурай.

Аль-Исраъ валь-Миърадж

Абдулзагъир АТАХАНОВ

(Эвел - 9-нумрада)

Ахпа адан патав "Буракъ" твар алай гъайван гъана. Муслима Анас ибн Маликалай ихътин гъадиз агакъарзава: "Эи патав Буракъ шив гъана. Ам лагъайтла, ярги ва лацу гъайван тир, ламралай - къакъан, къатирдилай - аскан. Ам вилериз акъазвай къван чкайрив гъасятда агакъазвай, яни гзаф зарбдиз фидай гъайван тир. Зун шивцел алаз рекъе гъатна. Байт-уль-Мукъадасдихъ агакъдалди, чун Мединада акъваз хъана, къве къил капни авуна.

Гъакни чун Мадян лугъудай чкада, Муса пайгъамбардин (Аллагъ рази хъурай вичелай) тарцин патав акъвазна ва гъанални къве къил кап авуна, рехъ давамарна. "Тпуру Сайна" лугъудай дагъдиз мукъва хъана.

И чкадилай Муса пайгъамбар (Аллагъ рази хъурай вичелай) Аллагъ-Тааладихъ галаз са перде амаз рахайди тир. Инални за къве къил кап авуна ва чун Марьяман хва Иса пайгъамбар (Аллагъ рази хъурай вичелай) дидедиз хайи чкадал агакъна, за гъанални къве къил кап авуна".

Гъар акъваз хъайи чкадал Жабраил малаикди (Аллагъ рази хъурай вичелай) чи Пайгъамбардивай (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) хабар къазвай: "Ваз чизвачни, я Расулаллагъ, вуна гъинал кап ийизватла?" Пайгъамбардин (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) ваъ лагъай жавабдиз, Жабраил малаикди (Аллагъ рази хъурай вичелай) адаз гъасятда баянар гузвай.

Иерусалимда авай аль-Акъса мискин-

(КъатI ама)

Диндин месэлайриз талукъ суалар пайда хъайитла, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз кхъихъ.

"Лезги газетда" диндин пак кхъинар жезва. Гъавиллай ам чиркин чкайрал гадарун къада Гъа я.

Спорт

Хъсан нетижаяр къалурзава

АЗАДКАЗ КЪУРШАХАР КЪУН

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Са шумуд югъ идалай вилик Хасавюртда, Гъ.Гъамидован тварунихъ галай спортдин дворецда, азадказ къуршахар къунай жаванрин арада Дагъустандин квенквечивал патал акъажунар киле фена.

Ана республикадин районрайни шегъеррай тир 400-дав агакъна жаванри гъасиррал чпин устадвал къалурна. Акъажунын макъсад спортдин и жуьредай алай вацран юкварна гъа ина киле фидай СКФО-дин квенквечивиле иштиракдай виридалайни виклегъ спортсменар (заланвиле 10 категориядай, вири санлай - 60) хкягун тир. Дагъларин улкъведа спортдин и жуьредиз хас тирвал, гъасиррал бягъсерни къызгиндаказ киле фена. Виридалайни хъсан нетижаяр Махачкъала, Хасавюрт ва Къизилюрт шегъеррин жаванри къалурна.

Шадвилелди а кардикай хабар гуз кланзава хъи, и акъажуна Дербент райондин Белидин жаванрини хъсан нетижаяр къалурна. Чаз малум хъайивал, Белиж поселокдин 2-нумрадин ДЮСШ-да тренер Мингъажудин Къазиеван гъилик вердишвилер къачузвай 3 спортсменди квенквечи чкаяр къуна. ИкI, Адам Ремиханов (75 кг) -1, Умудбег Агъаширинов (62 кг) ва Алиммирзе Абдулкъадиров

(85 кг) 2-чкайриз лайихлу хъана. Гила абуруди СКФО-дин квенквечивал патал акъажуниз гъазур жезва. Виликди, къегъалар!

Улан-Удэда - Россиядин чемпионат

Накъ Бурятиядин меркез Улан-Удэ шегъерда азадказ къуршахар къунай Россиядин чемпионат гатуннава, ам 15-мартдалди давам жеда. Акъажунар алай йисуз киле фидай Олимпиададин къугъунрин вилик квайвиле абурун кесерлувал мадни кхажзава.

Россиядин чемпионатда чи миллетдин векилар тир 5 спортсменди чпин устадвал ва алакунар къалурда. Ингъе абуру: **Абдулкерим Гъаниев** (57 кг), **Рустам Къаранов** (61 кг, ибуру къвед - Москвадин патай), **Рамазан Ферзалиев** (65 кг), **Даурен Куругълиев** (86 кг) ва **Рамазан Шабанов** (92 кг, ибуру пудани Дагъустандин хкянавай командадик кваз иштиракда).

Чи спортсменрикай виридалайни къызгин бягъс (86 кг-дал къведалди заланвал

авайбурун арада) Даурен Куругълиеван ва Кеферпатан Осетия-Алания республикадай тир Артур Найфонован арада киле фин гуьзлемишзава. И бягъсина гъалиб хъайи спортсменди Токиода киле фидай Олимпиададин къугъунрини вичин гунарар къалурда. Виликамаз авай делилралди, къе, 11-мартдиз, заланвиле и категориядай сифтегъан (хкядай ва ярумчух финалдин) бягъсер киле фида. Накъ газет чапдиз вахкудайла, Д.Куругълиевахъ галаз телефондай киле феий рахунрай чир хъайивал, чи вири къегъалри, чпин къувар ва вахт гъайиф татана, важиблу бягъсериз хъсан гъазурвал акунва, гуьгъуларни клубан я.

Къуй газетдин гуьгъуьнин нумрада чна абурун агалкъурикай муштулухар гудайвал хъурай!

Сувариз бахшна

ВОЛЕЙБОЛ

И йикъара Къурагъа, 8-Мартдин сувариз талукъарна, волейболдай нубатдин турнир киле тухвана. Идакай "Лезги газетдиз" райондин администрациядин пресс-куллугъди хабар гана. Турнирдин макъсад Къиблепатан Дагъустанда спортдин и жуьре машгъурун, волейболдай виклегъбуур хкягун ва спортсменрин арадани дуствал мягкемарун тир. Алай йисуз и турнир машгъур насыгъатчи, тренер, РДдин лайихлу муаллим Абдурашид Мусавич Абдурагъманован экъу къаматдизни бахшнавай...

Къызгин къугъунрин нетижата 1-чкадиз Ахъегъ райондин рушарин команда лайихлу хъана. Талукъ тирвал, 2 ва 3-чкаяр Къурагъ райондин ва къадим Дербент шегъердин рушарин командайри къуна. Квенквечи чкаяр къур вири командайриз кубокар, дипломар, грамотаяр ва пулдин пишкешар гана.

Турнирда Заира Гъуьсейинова (Къурагъ), Гуьлназ Алиева (Ахъегъ) ва Милана Рагъимова (Дербент) виридалайни хъсандиз къугъвайбуур яз гысабна, абурун устадвални пулдин премийралди къейдна.

Гъалиб хъайи командайрив шабагъар вахкудайла, Къурагъ райондин администрациядин физический культурадин, спортдин ва жегъилрин крарин рекъай отделдин начальник Рамиз Рамазанова, сувар тебрик авунихъ галаз сад хъыз, спортдани рушарихъ гележеда еке агалкъунар хун алхишна.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникациярин министерство

367018, Махачкьала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ
К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН
Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
Р. РАМАЛДАНОВА

Газет йиса 52 сеферда актатзава
Газет алакьадин, информатизациядин, информатизациядин хиле гузгичвал авунин рекъай Федеральний къуллугдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакциядин туькьур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкьвена вахузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикирар сад тахун мумкин я.
Газетда чап авун патал теклифнавай материалра гъанвай деллри дузъвиллин ва керчеквиллин патакъай жавабдарвал авторрин чпин хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкьала, Насрутдинован проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - ПП200

Зур йисан - ПП171

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 17.20

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкьала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 6948

И лишандик квай материалар гъакьидихъ чапзавайбуру я.

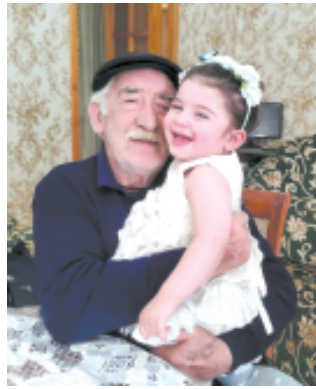
12+ - Икъван яшар хъанвайбуру келдрай
НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты "Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БНК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Гь Мубаракрай!

Сулейман-Стальский райондин Алидхурел яшамин жезвай зегъметчи ва гъурметлу инсан, цлан устлар, чехи хизандин къил
Рамазан (Семед) Гъажибабаевич РАМАЗАНОВАЗ:

Мубаракрай, устлар буба,
Азакънавай яшар, буба.
Багъа я чаз нурарилай
Тагъсид чехи ви твар,
буба.

Ви веледар - къушар хътин,
Гъилив чузур къашир хътин,
Бахтар анжах багъишзавай,
Масадахъ жеч рушар ахътин!

Мягъкем хъурай тварцел къадим,
Азаб тагуз риклиз ади.
Виш йисузни саламат хъуй.
Рехъ давамиз, квачиз тади.
Михьиди я ви бин-бине,
Твар гъамиша аваз вине...

ВИ 70 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ
ТЕБРИКЗАВАЙ УЪМУЪРДИН
ЮЛДАШ, РУШАРНИ
ЕЗНЕЯР, ХТУЛАР ВА ВИРИ
МУКЪВА-КЪИЛИНЯР.

Ахъегъ райондин Мацарин хуьрай тир, алай вахтунда
Мегъарамдхурьун райондин Бут-Къазмайрал яшамин жезвай
Зулфикъар Абузерович МАМЕДЖЕРИМОВАЗ:

Мубарак хъуй ваз хайи югъ,
Уъмуър даим шад хъурай ви.

Рухъ клубан яз, чанни сагъ яз,
Яшар вишни къад хъурай ви!

Пудкъанни цуд йисан межлис
Лан сувар хъиз хъана халис,

Гъич са югъни тахурай пис,
Шаддиз хъурай вун,
Зулфикъар!

Мел-межлисдин абур я вун,
Гъар са карда сабур я вун,
Хайи чилел машгъур я вун,
Чешне я чаз вун,
Зулфикъар!

ВАЗ 70 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ МУБАРАКЗАВАЙ
АШУКЪ АЙДУН

КъватI хъанва къе
ярар-дустар,
Рикле аваз михъи къастар,
Ашукъ Айду - манид устлар,
Шад я акъаз вун,
Зулфикъар!

Чамран наиб Мегъти

Фазила АБАСОВА

Мехъер! Гъикъван шадвилерив ацанва и гаф! Манияр, къулер, тлуьнар-хъунар, тостар... Са гафуналди, - кламай къван шадвилер.

Ингъе, Питерда хана, гъана чехи хъана, институтда келзавай Мегъти Дагъустандиз, бубайрин ватан тир Шаглар хуьруьз халудин хъиз свас гъизвай мехъерик хтана. Шадвиллин а къил авачир. Жечни бес, вич чамран наиб яз хкъа хъувурла, Мегътидик акатнавайди маса дамах тир. (Эгер адаз и къуллугъдин нетижаяр гъихътинбуру жедайтIа чир хъанайтIа, бажагъат ада къил кутадай).

Лезгистанда шадвиллин мярекатар гъар жуьрединбуру ава: Цийи йисан ва Яран суварар, хайи югъ къейдзавай, 8-Мартдин, Гъалибвиллин сувар ва масабур. Гъар са мярекатдихъ вичиз хас тир адетарни ава эхир.

Мехъер. Къилин везифа свас гъун я. Амма свас гъакI фена гъаз хкъезвач къван. Адетрал гъалтайла, сусан къил туькьурайдаз, перем алукайдаз, рак къурдаз, рехъ къурбуруз жермеяр гун ла-

зим я. И вири адетар къайдада аваз къиле фин патал мехъер жагъайда вичихъ рикI кузвай багъри кас хкъада, яни жавабдар кас. Эгер винидихъ къалурнавай агъвалатра къавумрин наразивал арадал атайтIа, жавабдар касди месэла къалмакъал авачиз гъялун герек я.
Ина акI хъанач. Мехъерин югъ. Нисинилай алатайла, адет тирвал, машинрин циргъ свас гъиз рекъе гъатна. Элкъвена хкъедайла, сифте къиле авай свас авай машин акъъаз хъана, гъадан гъуьгъуналлаз - амай-бурни. Рехъ къунвай жегъилри жерме тIалабзавай. Месэла гъализ жавабдар кас чалишмиш хъанва, амма арадал затI къезвач. Къве патанбуруни садбуру муькуьбурулай кевиз гъарайзава. Гъараюнар вучтинбуру ятIа лугъуз, са куьникайни хабар авачир, адетрикай бейхабар Мегъти эхирни машиндай эвчIна. Машиндай ам эвчIлун кумазди жавабдар касди вичин хтул Мегътидал гъил яргъи авуна, гъарайна:
- Ты свидетель, иди разбирайся.
Жавабдар касди вичи лагъайтIа, къил баштанна. Жерме тIалабзавайбуру гъасятда Мегъ-

ти элкъурна къуна. Ийир-тийир хъанвай Мегътиди (акцент кваз хабар къазва:
- Къез вуч къанзава-а?
Гъасятда Мегътидин нашивилин гъавурда акъур ездиди гъарайзава: - Деньги, деньги!..
- Сколько?
- Тысяча, две тысяча, три...
Чара хъанач: Мегъти вичиз Питердиз хъфидай рекъин пул хъуй лагъана къултухда хуьзвай 5 агъзурдан чар акъудуниз мажбур хъана. Ам къултухдай акъудун къмазди ездидин нефс мадни къати хъана.
- Пять тысяч! Пять тысяч...
И гатуз Мегътидин имидин хчин мехъер жедат. Теклифрин сан - къадар авач. Амма наибдин везифа къиле тухун анихъ амукърай, мехъерарни кваз туба авунвай Мегъти бажагъат мад мехъеррик Лезгистандиз хкъеда. Гъайиф...
Дагъустандидай къеце яшамин жезвай чи жегъилар Лезгистандиз желб хъийидай рекъер жагъурна къанзавай чкадал чи са бязи адетри абур къурхутарзава.
Гъурметлу газет келзавайбуру, за винидихъ ахъаяй агъвалатдикай куьне куь фикирарни лугъун тIалабзава.

Газетда цийи тIвар

Хавер ШАФИЕВА. Азербайжандин КъIар райондин Лечет хуьрай тир и рушан шишар чи газетда сифте яз чапзава. Хавер 1996-йисуз дидедиз хъана. Алай вахтунда ам хайи хуьре яшамин жезва. Азад чIавуз шишар кхъизва.

Хавер ШАФИЕВА

Хуьда за

Шаирдин руьгъ рикле аваз, шиир кхъиз, чIал хуьда за. Ватан - диде, ватан къвал я, чан амай къван къвал хуьда за. Элкъведа зун хайи чилел, рикI михъи тир дустар галаз, Дустунин дерт жувандай къаз, душманар яргъал хуьда за.

Герек туш заз я пул-девлет, сагъ чан гурай заз Аллагъди, Ислягъвал хъуй и дуьньядал, рикле хъайи тIал хуьда за. Пак рекъе хъухъ куьн, инсанар, хъсанвал я амукъдайди, Авурдан къадири чидайди лап риклин кукIвал хуьда за.

Гъайиф

Лугъуз жедат: - Гъай, зи диде амач, фейи йикъар гъайиф. Я хъуьттериз живер амач, я гатариз - ракъар, гъайиф.

Тлебиатдин къанунар хъиз дегиш жезва инсанарни, Яргъал жезва сад-садавай, алатнавай йисар гъайиф.

Вучиз яраб квадарзава инсанри икI фагъум, гъурмет, Бязибурук, пул акурла, акатда хъи лувар, гъайиф.

Эвлед ава вич вине къаз, къил чиле твадай, Эвлед ава, даим гъидай дидед вилел накъвар, гъайиф.

Эхиз жезвач зи рикливай, къузгъун хъанвай дуьнья акъаз, Суза аваз жедат чанда, эхиз тежез и кар, гъайиф.

Кхъихъ, Хавер, сабур гана, рикле авай гафар вуна, Вуна гъикъван кхъейтIани, деврандин я къарар, гъайиф.

Хтуруай

Жезвач завай яр галачиз; лагъ, ашкъидин тан хтуруай, Чара тахъай заз дерт гайи, дердинин дарман хтуруай.

Вил рекъеллаз килигдай къван рикI рикливай къакъатда зи, Хару гатай са цуьк я зун, ша, цуькведал чан хтуруай.

Ви ван амач зи япара, я гел амач и рекъера, Лагъ: "Са вун я заз къаниди", - зи япариз ван хтуруай.

Гуьлуьшан югъ серин хъана: я рагъ амач, я варз амач, Бахтунин рехъ ахъай вуна, бахтунин девран хтуруай.

Кузва зи рикI ви ашкъиди, инсаф ая, гумир азаб, Сагъ тежедай хер жезава зи рикле къаванI, хтуруай

1. Къаван (азер.) - йикъалай-къуз гъаз хъун, чехи хъун

Явшанрин хъвер

✓ Папариз, са шакни ала-чиз, сирер хуьз чидат. Санал къватI хъана...

✓ Къанидан гъил гъиле гъатайдалай къуллухъ ам датIана ви жибиндай гъат хъийида.

✓ Эвлениш хъун - им женг чузун я: сифте - садвал, ахпа - барабарвал, эхирни - аслу туширвал патал...

✓ Эвлениш хъуниз разивал гун - бязи вахтара итимди вичи-вичиз къабулзавай эхиримжи къарар я.

✓ Хизандин бахт - им къалин къалар хадай ихтияр хъун я. Нихъ галаз хъайитIани ваь, жуван къанидахъ галаз.

✓ Гагъ-гагъ пабни итим икрагъ жедат. КицIин сиве къараб акIай хъиз, я нез, я гадариз тежез.

✓ Итим акъалтIай жегъилди тир. Къчари анжах къвенкIвер къалурзавай...

✓ Папариз итимриз гъабур, итимри папариз чеб секинри, тапарарда...

✓ Дустунин паб гъамиша дустунилай риклиз хуш жедат.

"Халкъдин камаллу келимаяр" альманахдай гъазурайди Мерд АЛИ Я.